

FJÄLLKON

Svensk Fjällrasavels Tidsskrift

Nummer 2
April/Maj 1999

7P
4302

Lyckad fjällkoträff
i Dalarna!
Sidan 3

Rätt bilder på
fjälltjurarna!
Sidan 11

Skriv motioner
till stämman!
Sidan 17

Fjällkostämman
blir i juli!
Sidan 5

Kända avelsprofiler
berättar!
Sidan 14

Fjällrasens historia
del 9!
Sidan 18

Fästringar och dess
följsjukdomar!
Sidan 9

Svensk
Fjällrasavel

Fjällrasen och
miljöstöden!
Sidan 27

Svensk Fjällrasavel

Ordförande:

Patrik Gyllenhammar, Ekeshogs Hejde,
620 20 Klintehamn. Tel 0498-243035.
Fax 0498-243003.

Vice ordförande:

Robert Nilsson, Övre Svartlä 515, 961 98
Boden. Tel 0928-401 06, Fax 0928-402 10.
OBS! Tel-tid vard 10-12!

Redaktion, expedition, kassa:

Lennart Rosén, Larstorp, 590 33 Borens-
berg. Tel 0141-700 85, fax 0141-700 82.
e-post: svensk.fjallrasavel@telia.com

Redaktör & Ansvarig Utgivare för
tidningen *Fjällkon*: Lennart Rosén.

Ledamöter:

Sven Blomberg, Sunnanhed 44, 790 70
Furudal. Tel 0258-202 07, fax 203 00.

Joachim Gustavsson, Görshorva, V.Harg,
595 91 Mjölby. Tel/Fax 0142-250 42.

Lena Lindberg, Norra Heden 2,
780 64 Lima. Tel/Fax 0280-322 18.

Anders Jonört, Flarkbäcken 150,
915 96 Flarken. Tel 0934-270 30.

Suppleanter:

Göran Lundström, Fjälbyn 252, 930 10 Lövs-
ånger. Tel 0913-300 40, fax 0913-301 01.

Berit Runsten, Alsenviken 1234,
830 44 Nälden. Tel 0640-240 28.

Tove Undin, Tosseberg 473,
686 93 Sunne. Tel 0565-921 86, 92.

Revisorer:

Gerd Arnqvist, Hörsjö 452,
914 90 Nordmaling. Tel 0930-710 19.

Margareta Holmgren, Ö.Rosinedal 15,
922 32 Vindeln. Tel 0933-612 55.

Revisorssuppleanter:

Ann-Sofie Sångberg, Lökom 7578,
881 93 Sollefteå. Tel 0620-321 43.

Martina Bremer, Mossgården 4181,
386 94 Färjestaden. Tel 0485-56 22 52.

Avelsansvarig:

Robert Nilsson, Övre Svartlä 515, 961 98
Boden. Tel 0928-401 06, Fax 0928-402 10.
OBS! Tel-tid vard 10-12!

Förmedling av livdjur:

Joachim Gustavsson, Görshorva, Västra
Harg, 595 91 Mjölby. Tel/Fax 0142-250 42.

Stambokföringsansvarig
av fjälldjur:

Göran Lundström, Fjälbyn 252, 930 10 Lövs-
ånger. Tel 0913-300 40, fax 0913-301 01.

Nästa *FJÄLLKON* kommer i Juni 1999.
Manus & Annonser till den tidningen ska vara
redaktionen tillhanda senast den 10 maj!

Tidningen FJÄLLKON nr 2 1999

* Tidningen utkommer med 5 nummer/år. Däremellan skickas aktuell information ut.

* Medlemskap tecknas genom att sätta in 200,- på postgiro 833 53 62-3.

* Annonsering med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes / Säljes"
är gratis för medlemmar i Svensk Fjällrasavel.

* För övrig annonsering hänvisas till vår expedition tel/fax 0141-700 82,
eller under ovan angiven adress.

* Samtliga artiklar i tidningen *FJÄLLKON* är författade av redaktionskommittén
om ej annat anges.

* Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel
utan är författarnas egna.

* Tidningen får i korta drag citeras om källan anges.
Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806
Utgivningsbevis PRV nr 21560
© Svensk Fjällrasavel
Tryckeriet Erik Larsson 1999

Kom till stämman!

På sidan 5 återfinns inbjudan med program till årets stämma vilken kommer att hållas på Wången i Jämtland. Vår stora förhoppning är att så många medlemmar som möjligt kan ta sig ledigt och komma dit, för en sak kan vi lova; det blir trevligt, diskussionsrikt samt fjällkomöttat då vi kommer att besöka ett flertal fjällko-besättningar. Missa inte denna träff! På sidan 4 finns en förfrågan om vi ska ordna en bussresa till stämman. Läs denna och hör av Dig omgående om intresse finnes!

Ett par andra viktiga saker är dels om Du har några kor som platsar som diplomkor för hög livstidsavkastning och dels om motionsskrivande till stämman. Läs igenom dessa upprop inne i tidningen och hör av Dig till expeditionen så fort som möjligt om just Du känner Dig träffad kring detta.

Under försommaren är det några träffar på gång i lokalavdelningarna, vilket Du kan läsa om på olika platser i tidningen. Först ut är Västergötland/Östergötland i slutet av maj och sedan har Dalarnas lokalavdelning årsmöte i juni. Värmlänningarna kan åka på en träff för fjällnära intresser den 19 juni. Se annons i tidningen.

För övrigt hoppas vi att Du hör av Dig till styrelsen eller expeditionen så fort Du har några frågor eller tips och idéer hur vi ska jobba, vad vi ska skriva om i tidningen och så vidare. Trevlig vår- & försommar!

En vårlig betraktelse

När detta skrives i månadsskiftet mars/april, skiner och värmer solen nästan utmanande gott, och i södra delarna av landet är det sedan länge barmark. Flyttfåglar, allt ifrån de små glada starna till de högbenta tranorna, har kommit och bönderna ligger i startgroparna inför vårbruket.

Men när detta läses någon gång i slutet av april kanske snön åter ligger på marken och snålblåsten drar runt knutarna. Sådan är den svenska våren.

I norr, där en stor del av våra sjuhundra medlemmar bor, ligger väl snön ännu rätt djup och maskinerna får stå kvar där de lämnades i höstas ännu åtskilliga veckor.

Men gemensamt för oss alla, oavsett om vi bor i de norra eller södra delarna av landet, är att dygnet blivit avsevärt mycket ljusare. Och därmed väcks, så som det alltid fungerat för bönder, förhoppningar inför den stundande odlingsäsongen.

Jag vet att många av Er med ängslan räknar höbalarna i förhoppning om en tidig betessläppning. Må det bli just så, så att fjolårets vedermödor och problem kan läggas till handlingarna och sedan glömmas.

Vi bönder är ju hårt luttrade och därför måttfulla i våra krav och önskingar. Därför säger jag endast; Måtte vår Herre ge oss ett normalt år. Får vi bara det, så ordnar det sig nog.

En av våra medlemmar och supportrar, den unga skoleleven Lena Rosengren från Linköping, har som examensarbete gjort en avhandling om fjällrasen, om vad som hänt under de senaste gångna decennierna och om vad som förväntas ske i framtiden.

Det är ett gediget arbete Lena utfört och källmaterialet är väl studerat. Jag tycker att hon förtjänar högsta betyg av

sin lärare och handledare, och det är mycket stimulerande för oss i föreningen att se att det finns unga människor som har ett seriöst intresse för bevarandet och utvecklandet av fjällrasen.

Hoppas att Lenas intresse håller i sig och att hon fortsätter att vara en av våra medlemmar. Här kommer att finnas jobb att göra i framtiden, det är då det som är säkert! Med Lenas tillåtelse kanske vi mera utförligt kan presentera avhandlingen i nästa nummer av *Fjällkon*.

Sedan förra numret av tidningen har vi prövat på en ny form av aktivitet i föreningen, nämligen halvårsmöte öppet för alla medlemmar. Det var från början bara avsett att bli ett styrelsemöte i Dalarna i mars, men efter ett initiativ av lokalavdelningen i länet så utvecklades det hela till ett medlemsmöte till vilket Ni alla fick en inbjudan.

Gensvaret från medlemmarnas sida blev över all förväntan och vi blev närmare ett fyrtiotal som samlades till ett informellt och mycket trivsamt och lärorikt tvådagarsmöte. Denna form av sammankomst fyller av allt att döma ett stort behov. Många nya ansikten sågs bland de gamla välbekanta.

Kanske är det så att många som ändå vill inte kan komma ifrån sina plikter och åka till årsstämman i juli/augusti? I så fall kan ju ett möte på vintern kanske passa bättre. Det är inte alls otänkbart att detta kan bli till en ny årligen återkommande programpunkt. Mer om Dalaträffen hittar Ni på sidan 6-7.

Låt mig bara som avslutning på detta än en gång få framföra ett varmt tack till Dalarnas lokalavdelning för initiativet till mötet och för sättet som detta genomfördes!

Text: Patrik Gyllenhammar

Aktuella fjällkoträffar:

Lördag 29 maj kl 10.00 i Borgstena, Västergötland.

(Se annons på sidan 4).

Söndag 6 juni kl 12.00 i Hedbodarna, Älvdalen.

(Se annons på sidan 4).

Lördag 19 juni (-söndag 20 juni), Lillskogshöjden, Värmland.

(Se annons på sidan 7).

Torsdag 29 juli-lördag 31 juli, årsstämma, Jämtland.

(Se annons på sidan 5).

OBS! Vill vill påpeka att alla medlemmar i Svensk Fjällrasavel samt övriga intresserade alltid är välkomna på alla träffar som annonseras ut oavsett om det är en lokalavdelning eller den riks-täckande föreningen av Svensk Fjällrasavel som annonserar ut träffen! Välkommen!

Välkommen på fjällkotträff i Västergötland!

Lokalavdelningen Östergötland/Västergötland med omnejd anordnar en träff med besök i en fjällkobsättning

Lördagen den 29 maj
klockan 10.00

Vi samlas kl 10 hos Tomas Hägmark, Hägna, Borgstena. (Ring Tomas på tel 033-260 468 eller 269 319 för vägbeskrivning om Du inte hittar dit). Vi dricker kaffe och tittar på Tomas' gård och fjällkobsättning.

Kl 12 åker vi till Vänga Kvarn och äter lunch. Här får vi även gå runt i kvarnen som drivs på gammalt vis.

Därefter åker vi till Ljungås Naturreservat (vilket drivs ungefär som en fäbod - Tomas lånar ut fjällkvigor hit). Här finns en hantverksutställning att beskåda.

Ring gärna och meddela om Du/Ni kommer till;
Birgitta Karlsson 0502-450 64 eller
Tomas Hägmark 033-260 468 el. 269 319.

Vi syns!

Årsmöte med Dalarnas Lokalavdelning!

Söndag den 6 juni kl 12.00 träffas vi hos
Alf Sjödén på Hedebodarna i Älvdalen.

Årsmötesförhandlingar.
Mycket koprat & fika.
Alla är varmt välkomna!
Mer info:
Eva Karlsson 0250-453 51
Alf Sjödén 0251-211 97

Bussresa till stämman?

De sista åren har vi vid ett par tillfällen anordnat en bussresa till Svensk Fjällrasavels stämma, vilket varit mycket trevligt och uppskattat bland de som åkt med. Nu är frågan om vi ska göra det i år också? Undertecknad kör i så fall "som vanligt", och då blir det ytterligare två dagar runt stämmodagarna (se program på nästa sida). Bussresan utgår från Östergötland och går norrut till Jämtland.

Vi startar i så fall på onsdagsmorgonen den 28 juli och kommer hem på sändagskvällen den 1 augusti. Reserutten blir från Borensberg via Örebro, Borlänge, Mora, Sveg, Vemdalen och så vidare till Wången som ligger några mil väster om Östersund. Påstigning kan ske utmed vägen.

Det blir flera gårdsbesök på både ditvägen och hemvägen samt övernattningsplatser på trevliga platser. Resan är utformad för att passa både Dig som reser ensam och Er som reser med hela familjen. Kanske årets sommarsemester blir "fjällkodesignad"?

Detaljprogrammet utformas om tillräckligt stort intresse finnes, och med det menar jag ca 25 vuxna för att det hela ska gå ihop sig med en rimlig prisnivå för de medåkande. Bussen kommer att kosta ca 500:-/vuxen, 250:-/tonåring och gratis för barn. Därutöver tillkommer två extra övernattningsplatser (ej lyxhotell) plus mat.

INTRESSEANMÄLAN!

Vill Du/Ni åka buss till stämman så hör omgående av Dig/Er till mig. Senast den 10 maj vill jag ha svar per telefon, fax, e-post, brev, vykort el.dyl. Alla som hör av sig kommer därefter att få svar omkring den 15 maj om det blir någon resa eller inte.

OBS!
10 MAJ
SISTA DAGEN FÖR
INTRESSEANMÄLAN!

till:
Svensk Fjällrasavel, Lennart Rosén,
Larstorp, 590 33 Borensberg.
Fax 0141-700 82. Tel 0141-700 85.
E-post: svensk.fjallrasavel@telia.com

Välkommen till Svensk Fjällrasavel stämma-99!

Vi bor på Wången mitt i det jämtländska "fjällkoriket".

Så är det då återigen dags att planera in en tripp till Svensk Fjällrasavels stämma, denna gång förlagd till Wången som numera är en trav- och galoppskola. Förläggningen till Wången är gjord av den enkla anledningen att i denna bygd finns det förhållandevis gott om fjällkobsättningar som vi kan besöka! (Dessutom har eleverna på Wången sommarlov så vi får ha i stort sett hela anläggningen för oss själva).

Programmet är i stora drag planerat så här:

Torsdag 29/7:

- 16.00 Samling med kaffe & smörgås. Därefter installation i rummen vi ska bo i (enkelrum eller dubbelrum).
- 18.00 Guidning på Wången.
- 19.00 Jämtländsk middag. Fjällkodiskussioner & samkväm.

Fredag 30/7:

- 8.00 Frukost.
- 9.30 Gårdsbesök hos Boel Bixo, Mattmar.
- 11.30 Lunch i bygdegården, Mattmar.
- 13.00 Gårdsbesök hos familjen Ekerfalk, Bångåsen.
- 14.30 Gårdsbesök hos familjen Runsten, Alsen.
- 16.30 Avelsinformation & Debatt på Wången. Styrelsen svarar på frågor.
- 19.00 Stämmomiddag & Underhållning.

Lördag 31/7:

- 8.00 Frukost.
- 10.00 Stämmoförhandlingar. Avbrott för lunch och kaffe. Alternativutflykt anordnas!
- 15.00 Em-kaffe och avslutning.

Tidpunkt: Torsdag 29 juli - Lördag 31 juli.

Plats: Wången, Jämtland.

Total kostnad för mat & husrum:

Vuxna 1250:-

Barn (4-10 år) 450:-

Barn (0-3 år) 200:-

ANMÄLAN!

Senast den 25 juni behöver vi ha Din/Er anmälan till Svensk Fjällrasavels expedition.

Gärna skriftlig anmälan under adress:
Svensk Fjällrasavel, Larstorp, 590 33 Borensberg.
Tel 0141-700 85.
Fax 0141-700 82.
E-post: svensk.fjallrasavel@telia.com

Frågor besvaras av Lennart Rosén på expeditionen på ovanstående adress, telefon och e-post.

ALLA HÄLSAS MYCKET VÄLKOMNA!

Träffen i Dalarna - vad pratade vi om?

Den 17-18 mars samlades ett fyrtiotal medlemmar i Svensk Fjällrasavel på Bäcka Herrgård utanför Orsa i Dalarna. Det snöade på ditresan men trots det så var nästan alla framme i tid till mötet började.

Dagen började med en välsmakande lunch och därefter blev det föredrag om ekologisk odling och Krav. Jacob Ebner från Länsstyrelsen i Dalarna höll i detta och det han berättade var intressant. På en timme blir det givetvis bara lite skummande på ytan av allt som ekologisk odling och Krav innebär.

En stor fråga som alla fjällkoägare ofta ställer sig är; "Vad gör vi med tjurkalvarna som föds?". Därför ska vi uppehålla oss kring denna uppfödning i detta referat som bygger på det som Jacob berättade samt hade skriftligt material med sig om.

STUTUPPFÖDNING MED TJURKALVAR AV FJÄLLRAS

Många områden hotas av igenväxning och det är ofta enbart betesdjur som kan hålla landskapet öppet. Stutar är perfekta betesdjur, utnyttjar billigt betet optimalt, är lätta att hantera och ger bra köttkvalitet. Genom att skörda och gödsla en tredjedel av fodret själva är stutuppfödning inte bara resurseffektiv utan också lönsamt och djurvänligt.

VÄXER SAKTARE MEN GER BÄTTRE KÖTTKVALITET

Kastrering medför en lägre produktion av hanliga könshormoner varför stutar växer ca 15-20% saktare, har 1-2% lägre slaktutbyte och något sämre klassning än tjurar.

Istället används mycket av energin till att lagra in fett i underhuden och i musklerna. Slaktkroppen blir fetare och köttet smakligare, just som konsumenterna och slak-

terierna numera vill ha det. Stutproduktion är ett sätt med samma utfodring uppnå högre fettklass.

KASTRERING

Kastreringen får endast utföras av en veterinär och görs så tidigt som möjligt, helst före 8 veckors ålder. Det finns två sätt att kastrera;

1) Den *oblodiga metoden* bygger på att man med tång klämmer av sädesledare och blodkärl varefter pungen krymper. Metoden är inte helt tillförlitlig och en del "halvstutar" har förekommit.

2) Den *blodiga metoden* är att rekommendera, men den är inte alls blodig som namnet kanske antyder. I detta fallet kniper man åt blodkärlen med en tång, öppnar pungen och skär bort testiklarna.

TILLVÄXT PÅ BETE

Då stutar har någon procent lägre tillväxtpotential så kan man låta dem "växa ifatt" genom att ha en lång betessäsong. På stall bör stuten växa 600-700 gram/dag vilket den klarar på ensilage eller hö av genomsnittlig kvalitet.

Kraftfoder till stutar behövs som regel bara i början och i slutet av uppfödningssperioden. Det är viktigt att stutarna får kraftfoder de första 6 månaderna då de är kalvar, för det är då som grunderna till muskelansättningen grundläggs.

Ge det bästa grovfodret på gården till dessa unga stutar samt ett kraftfoder baserat på ca 75% spannmål och 25% koncentrat eller liknande.

Stutar ska helst slaktas direkt efter avslutad betessäsong. Om det blir en eller två säsonger beror givetvis på när under året kalven föds. Stuten ska ha uppnått en ål-

der av minst 24 månader vid slakt. Att slutgöda stuten på stall några månader efter avslutad betessäsong är oftast en dyr affär som man bör undvika.

Som nämndes så behöver stuten tillskottsutfodras under de sista månaderna före slakt. Detta kan mycket väl ske ute på betet. Från månadsskiftet augusti/september håller betet som regel ett lågt näringsvärde varför ensilage eller hö bör ges extra ute på betet tillsammans med 1-2 kg spannmål/djur och dag. Glöm inte mineralfoder.

SLAKTEN

För att få bra betalt bör stuten väga över 300 kg slaktad vikt samt komma i formklass O och fettklass 06. Detta innebär att stuten bör väga minst 650 kg levande vikt.

Stutuppfödning kräver inga dyra byggnader, det går till och med att ha dem som utgångsdjur under vintern under förutsättning att man har ordentliga anordningar för utfodring och väderskydd osv. samt att stutarna ska kunna hålla sig rena.

För gårdar som vill utöka produktionen eller lägger om från mjölkproduktion är ofta stutproduktion det mest lönsamma alternativet.

Tillgången till billigt grovfoder och bete är givetvis en förutsättning. Stutar passar därför särskilt bra i ekologisk produktion. Dessutom är merpriset för ekologiskt uppfött kött ca 4:-/kg. Därtill kommer djurbidraget som för en stut som är äldre än 23 månader ligger på 2000 kronor.

Efter ekologidelen så informerade Robert Nilsson, avelsansvarig i Svensk Fjällrasavel, om aktuella avelsfrågor m.m. Vi hade också intressanta grupparbeten som rörde fjällkor där alla deltagare fick möjlighet att diskutera och få svar på frågor.

Text: Lennart Rosén

Träffen i Dalarna - här är bilder från gårdsbesöken!

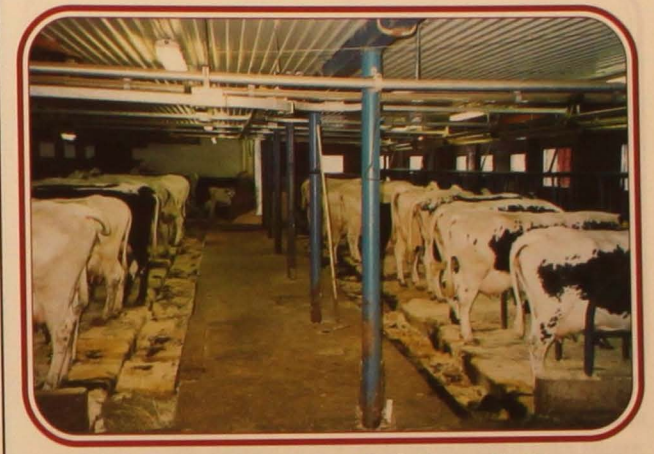
Gårdsbesök på Sunnanhed:

Här ser vi den ena koraden med fjällkor på Sunnanhed.

Foto: Lennart Rosén

Gårdsbesök på Lisselbäcka:

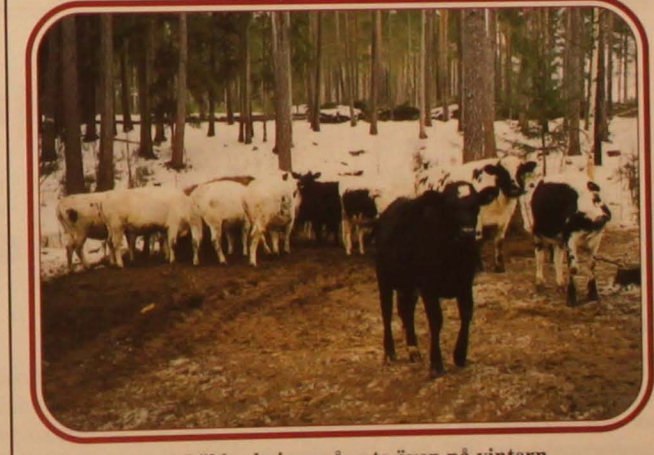
Några av den 60 korna hos Karl-Gustav Hedling.

Foto: Lennart Rosén

Sven Blomberg (i blå skjorta) berättar om gården.

Foto: Lennart Rosén

En del äldre kvigor går ute även på vintern.

Foto: Lennart Rosén

FJÄLLNÄRATRÄFF I VÄRMLAND!

Alla fjällnära-entusiaster hälsas välkomna till träff i Lillskogshöjden, Värmland den **19 juni 1999 kl 14.00**. I Lillskogshöjden vistas Tove Undin med sina kor sommartid. Fem fjällnära kor ingår för närvarande i besättningen. På plats att titta på finns också ett mobilt mikromejeri! Det fortsatta bevarandearbetet kommer naturligtvis också att stå på dagordningen - vilka tjurar ska t.ex. spermasamlas till hösten?

Ta gärna med en bit mat på knytalaset och glöm inte sovsäck om Du vill övermatta. Vägbeskrivning får Du direkt av Tove, telefon 0565-921 92. Välkommen!

Bilder från Dala-expo sommaren 1998!

All-Britt Sundin (t.v. i vit tröja) var en av de som visade upp fjällkor på Dala-Expo i augusti -98.
Foto: Lena Lindberg

Sven Blomberg med son visar stolt upp de diplom han fick för sina djur på Dala-Expo.
Foto: Lena Lindberg

Utdrag ur Husdjurslära från 1935 Svensk fjällboskap

Följande text är hämtad ur en Husdjurslära från 1935 författad av Nils Hansson, professor och föreståndare för centralanstaltens husdjursavdelning 1907-1932. Den inhemska boskapen i Norrland har under de senaste årtiondena varit föremål för ett planmässigt avelsarbete, vilket först påbörjades i Jämtland.

Ur den ursprungliga synnerligen heterogena lantrasen har utvecklats en förädlad boskapsras, vanligen kallad fjällras, vilken är väl lämpad för Norrlands jordbruksförhållanden.

Fjällrasen är kullig och har hög pannknöl. Enligt rasens typbeskrivning bör huvudet vara fritt från lösa hornnabbar och benupphöjningar under huden i hornläget. Färgen är övervägande vit med svarta eller i enstaka fall röda tecken. De svarta tecknen förekommer vanligen som mindre fläckar eller prickar på halsen, bogen och kroppens sidor.

En del djur äro nästan helvita men de har i

regel svart mule. Fjällrasen är lågbent och djup med öppna kroppsformer och en fin benbyggnad. Vanligen förekommande exteriörfel äro lösa bogar, sänkt länd och spetsigt kors. Medelvikten för fullvuxna kor är inom avelsstammarna omkring 400 kg, men i medeltal för alla stambokförda kor något lägre.

Fjällraskon är av utpräglad mjölktyp. Hon är ett bra betesdjur och har stor förmåga att på uteslutande stråfoder under vinterutfodringen lämna en tillfredställande avkastning.

Vid 19 avelscentra för fjällras var medelavkastningen för 344 kor under kontrollåret 1932-33 2839 kg mjölk med 4,12% fett = 117 kg smörfett. Medelavkastningen för normala kor över 4 år gamla var 3248 kg mjölk med 4,06% fett = 132 kg smf. Högsta avkastningsresultatet för en enskild ko uppnåddes av 77

Snoppa vid Botsmarks avelscentrum med 4747 kg mjölk, 4,61% fett och 219 kg smf.

Avelsarbetets ledning utövas dels genom avelsföreningen för fjällras, dels av länens premieringsnämnder. För fjällrasens utveckling har även avelscenterinstitutionen spelat en betydelsefull roll. Avelsdjursauktioner anordnas årligen genom avelsföreningen.

För rasen finns en riksstambok till vilken en förberedande avdelning med 4 klasser föres lansvis genom premieringsnämnderna.

Bland rasens mera framstående stammar må följande nämnas: Ånge i Dalarna, Rosta, Bölåsen, Odensång och Odensala i Jämtland samt Botsmark och Brännland i Västerbottens län.

(Detta utdrag är insänt av medlemmen Rikke Neuendorff. Har Du nåt intressant därhemma som rör fjällkor så skicka in det till Fjällkons redaktion!)

FÄSTINGAR och dess följsjukdomar

ALLT VANLIGARE MED FÄSTINGAR

Många lantbrukare har under årens lopp fått fästingbett. Tidigare var det en företeelse som ingen bekymrade sig över. Fästingarna sprider dock infektioner som inte är att leka med. Dessutom är fästingen vanligare idag, troligen beroende på en stark rådjursstam.

Fästingar som bär på dessa infektioner har varit vanligast vid kusten men i år har det rapporterats allt fler fall lite varstans.

Lantbrukare arbetar ofta i långt gräs, inte minst i samband med vård av värdefulla landskapselement som åkerholmar, diken osv. Man kan dock säga att lantbrukare är en riskgrupp för fästingspridda infektioner.

FÄSTINGEN - INGEN INSEKT

Fästingen är inte en insekt utan ett leddjur besläktat med kvalster och spindeldjur. I Sverige förekommer den främst i Götaland och Svealand och trivs på fuktiga, lite skuggiga platser. När den är aktiv och söker ett värddjur finns den t.ex. på ett grässtrå en till två decimeter över marken.

Den har inga ögon men kan ändå registrera när någon passerar och hoppa på i farten. Säsong för fästingen är april till oktober och den behöver minst 7 grader plus som dygnsmedeltemperatur. Milda vintrar kan säsongen bli lång.

Fästingen genomgår tre stadier; larv, nymf och vuxen fästing. I alla tre stadierna vill den ha en måltid av någon droppe blod. Den är väldigt liten i det första stadiet och syns knappt för att bli 3-4 mm som vuxen. Det är trots allt få av de som blir bitna som får någon sjukdom. Med hjälp av en pincett eller en särskild fästingplockare som finns att köpa på apoteken kan man ofta lätt plocka bort den.

BORRELIA

En av sjukdomarna är Borrelia som orsakas av en bakterie som finns i fästingens mag-tarmkanal. Vanligt symptom är hudutslag som sprider sig cirkulärt 1-4 veckor efter bittet. Mer sällsynt kan man drabbas av symptom från nervsystemet. Borrelia botas med antibiotika. Något skyddande vaccin finns ännu inte men är under framtagning.

TBE-VIRUS

En annan infektion är TBE-virus som hos var tredje smittad person förs vidare till hjärna och hjärnhinnor. Symptom är influensaliknande med feber, huvud- och kroppsvärk. Angrips hjärnan får man hög feber, illamående och svår värk.

TBE kan inte botas med antibiotika men den som angrips är skyddad i framtiden genom att sjukdomen har gett en livslång immunitet. Det finns ett vaccin som kan förebygga sjukdomen. (Hör efter med vårdcentral e.d. om du tror dig vara i en riskgrupp).

Normalt om fästingar tas bort omedelbart är risken för infektion mindre men om man haft ett bett bör man vara observant på sig själv och om symptom uppträder omedelbart söka läkare.

SMITTSPRIDARE

Dessa små kryp, som ju faktiskt är en parasit, är förutom att de är obehagliga att få på sig, också en smittspridare. Vi som arbetar med kor och kanske håller på med våra katter som finns i ladugårdarna, kan rätt som det är få en fästing som biter sig fast. Kom ihåg - nonchalera ej dessa bett!

Själv har jag drabbats av flera fästingbett och efter 5-6 dagar fått en svullnad plus röd irritation på 3-4 cm:s omkrets som dessutom kliar kraftigt. Jag har då fått diagnosen "Borrelia" och fått omedelbar penicillinbehandling. Det har t.o.m. hänt att jag fått upprepa behandlingen då symptomen återkommit efter den första behandlingen.

FRISK IDAG - GÅ MED KÄPPAR IMORGON

Ta väldigt allvarligt på det här med fästingar. Jag har själv sett hur en människa kan bli drabbad. Från det att ha varit helt frisk och fullständigt rörlig, sprungit i skog och mark, blev han plötsligt stel och orörlig. Han fick gå med käppar för att ta sig fram.

Det höll i sig i nästan ett år och personen ifråga åter fortfarande cortizon efter 1° år med ett uppsvullet ansikte som resultat. Allt detta p.g.a. ett ynka fästingbett. Vad som är förrädisk är att de här symptomen uppenbarar sig först efter ett år.

Så Du! Om Du får fästingbett och det efter några dagar börjar att svullna upp och blir kraftig rodnad runt bittet, gå då till en läkare för behandling, det kan verkligen löna sig.

FJÄLLKON

KORNA KAN BLI SJUKA OCKSÅ

Nu är det så att även våra fyrbenta vänner korna också kan bli smittade och få sjukdomar genom fästingbett. Den vanligaste sjukdomen är kanske *Sommarsjukan*, även kallad *Blodstallning*. Det är fästingen som överför sjukdomen. Om fästingen suttit på en ko som har blodparasiter och senare fäster på en ko som inte har blodparasiter, överför den smittan till denna ko. Fästingen i sig smittar således inte om den inte tidigare suttit på ett smittat djur.

Orsaken till sjukdomen är en blodparasit som fästingen överför. Denna parasit tränger in i de röda blodkropparna och spränger dessa, vilket medför att blodfragment kommer ut i blodplasman och avgår därefter via njurarna ut med urinen.

DIARRÉSYPTOM

Det tar ca 10-12 dagar innan det smittade djuret blir sjukt. Man upptäcker det genom att djuret får diarré, febern stiger och urinen blir blodfärgad och starkt skummande. Sjukdomen kan ibland vara svår att upptäcka på sinkor och ungdjur på bete. Man måste därför vara uppmärksam på om något djur ser hängigt ut.

Kor som ej tidigare varit i kontakt med sommarsjuka kan bli mycket sjuka och t.o.m. dö av blodbrist. Ungdjur klarar sig i regel betydligt bättre och de som får sjukdomen blir därefter immuna. Vid snabb behandling finns mediciner som är effektiva. Ungdjur går att vaccinera. Däremot kan äldre kor ej vaccineras då de i många fall ej tål vaccinet.

TRIVS I TÄT VEGETATION

Fästingar är mest vanliga uppåt landet och där det runt beteshagar och vallar är tätare vegetation samt buskvegetation. Just där brukar ju djuren också trivas att gå. I södra delarna av landet används mest åkermark som bete, och landskapet är överhuvudtaget mer öppet, därför torde sjukdomen vara mindre vanlig där.

En annan sjukdom som varit väldigt aktuell under senare år är *Leukos* eller *Blodkräfta*. Denna sprids också bl.a. genom fästingar. Förhoppningsvis ska denna sjukdom snart vara ett minne blott, eller? Därför går jag inte närmare in på denna sjukdom här.

Bara en uppmaning till Er som ännu inte testat Era djur för leukos; **gör det omedelbart!** Ni kan förstöra andra människors livsverk på ett ögonblick om Era djur kommer i kontakt med friska djur.

Text: Göran Uggla

(samt källfakta ur: "Grödan" från Lantbruksenheten, Linköping)

Ett litet ordspråk:

Kom inte med problem,
kom med lösningar!

FJÄLLKONAMN PÅ BOKSTAVEN J

Här fortsätter vår lilla "serie" med fjällkonamn. Denna gång har vi kommit fram till namn som börjar på bokstaven J, håll tillgodo!

Jana, Jena, Jilla, Jenny, Jonetta, Jonvåa, Jessika, Jolla, Jolanta, Jota, Jula, Julgås, Julros, Juli, Julia, Julgull, Juna, Juno, Julietta, Julinda, Juva, Juvela, Juvelin, Jämta, Jänta, Järva, Jämtelin, Juda, Jutta, Julanta, Julsnö, Järka.

Senaste nytt från Värmlandsavdelningen

Nära 10.000 besökare fick den 20-21 mars 1999 stifta bekant- skap med fjälltjurkalven Gunde och hans kvigkompis. Svensk Fjällrasavel Värmland deltog då för första gången på den årliga Husdjursmässan i Karlstad.

Bland boaoormar, åsnor och ankor utgjorde kalvarna ett nog så exotiskt inslag. Uppmärksamheten kring Svensk Fjällrasavels utställningsplats var stor - även om en miniponny som kunde sitta tillfälligtvis lockade fler besökare till montern bredvid. Informationsmaterialet gick snabbt åt och av allt att döma värvades också ett antal nya medlemmar. Förhoppningsvis blir deltagande på Husdjursmässan ett stående inslag i avdelningens verksamhet framöver.

Text: Tove Undin

Göran Persson var i Washington och träffade Bill Clinton. Efter middagen sade Bill till Göran: "- Well Göran, jag vet inte hur smarta dina statsråd är men mina är intelligenta och kloka." - Hur vet du det? - frågade Göran. "- Åh, det är enkelt", sade Bill, "de måste alla besvara en fråga som jag ställer innan de blir mina medarbetare." - Nu ska du få se!, sade Bill. Han ringde ett telefonsamtal och plötsligt dök Madeleine Albright upp. "- Säg mig Madeleine, vem är barn till din far och barn till din mor och inte din syster och inte din bror?" - "Oh, så lätt Mr. President", sa Madeleine, "det är jag!". "- Rätt svar, Madeleine," sa Clinton. Göran Persson stod imponerad bredvid.

När Persson kom tillbaka till Stockholm kallade han genast på Erik Åsbrink. Han sade: "- Erik, säg mig, vem är barn till din far och barn till din mor och inte din syster och inte din bror?". Åsbrink funderade och funderade... men kunde inte komma på något svar. "- Kan jag inte få lite betänktetid Göran?" - "Bara i 24 timmar annars får du avgå," sa Göran. Erik Åsbrink och Ylva funderade och funderade. 23 timmar gick men Erik kom inte på vem det var. Till slut ringde han upp Björn Rosengren. "- Björn," sade han, "vem är barn till din far och barn till din mor och inte din syster och inte din bror?". "- Enkelt", sa Björn, "det är jag, Björn Rosengren!". "- Du har rätt" sade Erik och gav sig iväg till Göran Persson. Han kom fram när det bara var några få minuter kvar. "Göran, nu har jag svaret. Det är Björn Rosengren", sa han. "- Din idiot", sade Persson, "det är Madeleine Albright!!".

FJÄLLKON

Tryckfelsnisse var framme! SÅ HÄR SER TJURARNA UT!

I förra numret av Fjällkon presenterade vi de fjälltjurar som spermasamlades i november -98. Tyvärr, tyvärr så blev 6 av tjurarnas foton omkastade. Vi får hoppas att ingen har beställt hem spermadoser på grundval av hur dessa tjurar ser ut på bild. Nedan visar vi hur tjurarna ska se ut. Notera gärna detta i föregående tidning!

7114 GUBBEN, stb.nr Sv.Fj. 20039, codenr. 7-740

2076 SVIX, stb.nr. Sv.Fj. 20048, codenr 7-745

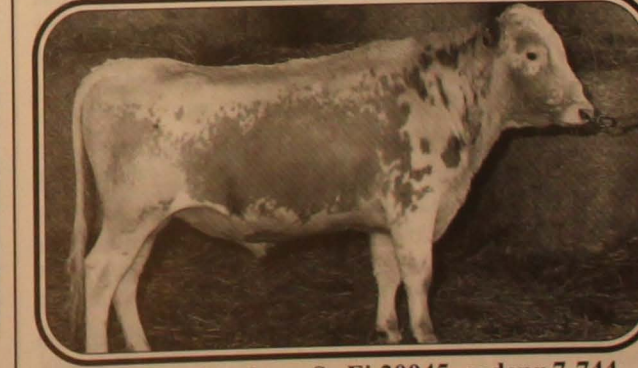
1102 FAGOTT, stb.nr. Sv.Fj. 2004, codenr 7-739

85 LOKE, stb.nr. Sv.Fj 20046, codenr 7-746

234 SPRINT, stb.nr. Sv.Fj 20024, codenr 7-738

1095 FLISE, stb.nr. Sv.Fj 20045, codenr 7-744

Självhushållning

- omöjlig dröm eller möjligt mål?

Vi som bor och lever på landsbygden har alla möjligheter att lyckas uppnå en självförsörjande livsstil - om vi vill. Frågan är bara varför vi ska göra det?

Svaret är nog ganska enkelt; Den som är självförsörjande är oberoende och den som är oberoende blir trygg och finner större tillfredsställelse med sitt liv. Att sträva mot att vara självförsörjande är inte ett steg tillbaka utan ett steg framåt.

Det är skrämmande att inget enskilt land i Europa, inte ens Sverige, är självförsörjande på livsmedel. Antingen har man en överproduktion eller en underproduktion av kött, fläsk, grönsaker, frukt, mejeriprodukter etc. Visst, vi har ju EU, men inte ens unionen som helhet är självförsörjande fullt ut. Vi ska inte diskutera EU i denna artikel, utan vi ska prata om sådant vi själva direkt kan påverka, nämligen livet på vår egna lilla täppa eller stora gård.

VAR BÖRJAR MAN?

Inom Svensk Fjällrasavel finns många medlemmar med olika förutsättningar för odling och olika grader av självförsörjningsmöjligheter. Det finns flera med stora gårdar och uppåt 50 fjällkor, men det finns också många som endast har någon eller några fjällkor som hushållskor för eget bruk och ibland mjölkprodukter för avsalu.

Flera medlemmar är också nybörjare inom "fjällko- och odlingsgebitet" och därför ska denna artikelserie (som det är tänkt att bli) börja från de enkla grunderna för att så småningom bli alltmer avancerad, allt för att alla läsare ska få sitt. Vi börjar alltså med den lilla gården på ca 1 hektar (=2 tunnland) där man har möjlighet att föda några djur för husbehov samt odla lite för det egna hushållet.

1 hektar (ha) är ca 10.000 kvadratmeter (exempelvis 100x100 meter). Den ytan bör räcka om vällen är i bra skick för att föda en ko plus kalv med både bete och vinterfoder, och dessutom finns det utrymme för att ha en del avsatt för trädgårdsland där man odlar potatis, grönsaker m.m. Ungefär halva arealen, dvs ha, går åt att skörda hö eller ensilage på. Nu är det väl sällan någon som har maskiner till detta i den här lilla skalan, utan man får be någon granne eller maskinstation om hjälp att skörda. Vanligast är väl dock att man helt enkelt köper in hö eller ensilage när man inte har större areal än här.

Hur mycket foder går då åt? En vuxen fjällko behöver ca 8 kg hö (eller 25 kg ensilage med 25% torrsubstans) per dag året runt som basföda.

På bete äter hon minst lika mycket varje dag och man får då räkna med att det på ett år går åt ca 2000-2500 kg hö/ko (om vi förutsätter att stallperioden är 8 månader). Därutöver går det åt bete motsvarande drygt 1200 kg hö under betesperioden. Har man sedan kvar kons kalv så får man räkna med att denne äter en hel del också.

I sammanhanget ska vi väl nämna att det är tveksamt om man kan utfodra med ensilage om man bara har som nämnts 1 ko plus kalv eftersom en plastad ensilagebal i det fallet räcker ca 1 vecka innan den är slut och då i de flesta fall hinner bli dålig innan den är uppäten. Hö är att föredra om man inte har fler djur än 1-2 stycken som äter ensilage.

ENBART HÖ RÄCKER INTE

Ska kon mjölka något och hålla på med detta 8-10 månader efter kalvningen, så krävs kraftfodertillskott. Dels behöver kalven ha en hel del och dels ska ju hushållet ha sitt. Kraftfodertillskottet får på den lilla gården bestå av inköpt kraftfoder. Antingen köper man s.k. färdigfoder där spannmål, koncentrat (protein & energi i "koncentrerad form") och mineral/vitamin är färdigblandat (oftast i pelletsform), eller också köper man de olika komponenterna för sig och ger kon.

Dessa olika komponenter kan förslagsvis bestå av havrekross, betfor, soja samt mineralfoder med vitaminer. (Betfor och soja kan också bytas ut mot något s.k. koncentrat). Detta ger man sedan kon i proportioner där havrekrossen är det dominerande inslaget med ca 70% av den totala givan, betfor ca 20% och soja ca 10%. Därutöver ger man ca 100 g mineralfoder/dag. Sedan kommer den svåra biten; hur mycket ska kon ha?

Ja, det beror givetvis på hur mycket man förväntar sig att kon ska mjölka varje dag. När man har lite större besättningar än vi pratar om här så brukar man oftast analysera sitt hö och/eller ensilage för att få veta bl.a. hur mycket protein och energi det innehåller. Därefter kan man ganska exakt räkna ut hur mycket kraftfoder som går åt.

Tabellen på nästa sida visar i stora drag hur mycket hö och kraftfoder man ska ge för att bibehålla en viss produktion. Om man låter kalven gå och dia på kon så kan man räkna med att den dricker mellan 3-5 liter/dag i början och då den är 2-3 månader så dricker den ca 10-12 liter/dag. Om man väljer att mjölka kon själv och inte låta kalven dia så blir det givetvis mer över till hushållet eftersom man inte nödvändigtvis behöver ge kalven så mycket som 10-12 liter/dag då den är några månader gammal. Den kan

Utfodringsstabell (för fjällkor, levande vikt ca 450 kg);

Avkastning:	Sinko	15 l/dag	20 l/dag	25 l/dag	30 l/dag
Fodermedel:					
Hö, kg	6	8	8	8	8
Kraftfoder, kg	0	5	7	10	12

gott och väl äta mer hö och kraftfoder (eller bete) istället för mjölk, men det är ju en fråga om hur mycket mjölk man ska ha för eget bruk.

"- Men vänta lite", kanske någon säger just nu, "- skulle det inte handla om självhushållning, alltså att man odlar allt foder själv?". Jo, visst kan man klara av att föda en ko på vad den lilla gården kan ge och slopa kraftfodret men då får man räkna med minst 30-50% hö och/eller ensilage till. I princip måste kon ha fri tillgång till detta dygnet runt om man vill ha en hyfsad mjölmängd från henne. Vilken utfodringsmetod man än väljer ska man tänka på att alltid ha saltstenar till djuren, speciellt till mjölkande kor eftersom de har ett ganska stort dagligt saltbehov.

TITTA I GÖDSELRÄNNAN

Att utfodra kor rätt är svårt, det är inget man lär sig på en kaffekvart, utan det tar flera år att bli en duktig "kogubbe eller kogumma". Så småningom lär man sig att se på kon om hon får sitt näringsbehov tillgodosett. Ett bra mått på kons näringsförsörjning är att kolla i gödselrännan; hur ser kons träck ut?

En ko i bra näringsbalans bör ha en träck som är lagom fast, dvs när hon gödslar sig så ska det bildas som små ringar eller "svallvågor" i komockan. Om det skvättar om den så är den för lös och man kan då förmoda att hon får lite för mycket protein. Dra då in på koncentratet (sojan) i första hand eller minska på hela kraftfodergivan. Man får pröva sig fram, men avvakta ett par dagar efter varje förändring av fodergivorna.

Om komockan däremot är helt fast och kanske "skivig" (som hästdynga) så är det förmodligen ett tecken på att kon får för lite protein (kraftfoder) och man får öka givan något. En sinko kan man dock tillåta att ha fast träck.

En viktig grund för all utfodring är att kontrollväga höet och ensilaget man ger till djuren. Det är få som träffar rätt vid utfodring med detta. Har man höbuntar, hård- eller löspressat, så är det lite lättare att veta hur mycket man utfodrar, men har man löshö eller ensilage så bör man kontrollväga ibland och ha någon lämplig anordning så att man vet hur mycket man ger djuren. Det vanligaste felet vid utfodring av hö och ensilage är att man ger för lite. Exempelvis så är faktiskt 8 kg hö eller 25 kg ensilage en ganska stor hög!

Till sinkor kan man även byta ut en del av höet mot bra halm, men då är vi tillbaka till frågan om man ska köpa in något eller inte. Att odla egen spannmål (som ger halm som "biprodukt") på den lilla 1 ha-gården är knappast något som rekommendera. Halm kanske ändå

behöver köpas in eftersom man måste ha strömedel till djuren. Köper man inte halm så behövs sågspån/kutterspån istället. Generellt så använder man halm i den södra delen av Sverige och spån i de norra delarna, eftersom det i princip aldrig går att bärja halm i norra delen av vårt land. Däremot finns det ju gott om skog och sågverk där.

GÖDSELPRODUKTER

När vi nu är inne på utfodring och gödsel, så kommer vi osökt in på gödsling av vällen där man odlar sitt hö. Är man självförsörjande så använder man sig givetvis av gödseln som samlas i gödselstacken under stallperioden. För att i förbigående nämna lite om det här med gödsel och lagar så behöver man inte ha någon gödselplatta eller urinbrunn om man har färre än 5 djurenheter (1 djurenhet = 1 ko eller 2 ungdjur eller 3 sugor eller 10 slaktsvin eller 100 höns).

Dock är det inte helt fel att ändå ha en gödselplatta eftersom detta underlättar arbetet den dagen gödseln ska spridas ut. Likaså är en urinbrunn bra då urinen är en värdefull gödningskälla.

En ko producerar ungefär 6-8 kubikmeter gödsel på en stallsäsong (inkl. strömedel). Denna gödsel ska vi alltså ha till vår vall och en liten del till trädgårdslandet. Att lägga fastgödsel på en vall kräver att gödseln helst är "brunnen", dvs att den har lagrats så länge att värmen i den har stigit såpass att bl.a. ogräsfrön m.m. har oskadliggjorts. Vid spridning på en vall som ska användas till höskörd så måste gödseln vara mycket finfördelad så att den hinner brytas ner innan man skördar vällen, för annars kan gödselrester följa med höet.

Lämpligare (praxis) är att förnya en tredjedel av vallarealen vart tredje år och sprida gödseln på den tredjedelen som ska plöjas. Den del av vällen som inte plöjs upp använder man till att sprida ut urinen från urinbehållaren på. (Nu är kanske detta inte realistiskt genomförbart fullt ut på den lilla gård vi f.n. befinner oss på, utan man får själv finna ut en lämplig metod).

När man sår in en vall så är det viktigt att välja en fröblandning som innehåller s.k. baljväxter (klöver o.dyl.) för att den vägen tillföra kväve till vällen så att den växer bra och ger en skaplig skörd. Idag så finns många sådana bra sorter framtagna för ekologiskt jordbruk så det är bara att fråga efter sådana sorter när man köper sitt frö (för det är orimligt att odla själv).

Nåväl, vi har börjat nosa på det här med självförsörjning och vi kommer i kommande nummer av *Fjällkon* att fortsätta serien.

Kända avelsprofiler berättar om fjällkor!

Vintern 1973-74 gjorde jag, Berit Runsten, uppteckningar om fjällkor för Jämtlands läns museums räkning. Uppdraget var att fråga kända avelsprofiler om t.ex. kornas utseende, hornförekomst, färg, storlek och så vidare så långt bakåt de minnes. Vidare om handeln med djur och om skillnader på korna, dels geografiskt, dels i tiden dvs genom aveln.

INTERVJUERNA STYRKER DAGENS KUNSKAP

Så här 25 år efteråt beklagar jag verkligen att jag vid det tillfället kunde alldeles för lite om fjällkons historia och inte heller hade några praktiska erfarenheter som bonde.

Det gjorde att massor av frågor som kunde ställts utifrån de svar jag fick inte blev ställda och idag finns ingen av de intervjuade kvar i livet.....

Nu har ju senare forskning om fjällkon gett oss kunskaper som innebär att de här intervjuerna inte tillför något nytt. Lite intressant kan det ändå vara att ta del av det som kom fram!

De tillfrågade var: Olaus Håkansson född 1892, Kall. Erik Persson född 1892, Lit. Agronom Olov Lindström född 1893, Valne (Alsen). Han hade också en avelsgård. Nils Jonasson född 1914, Rönningberg. Där fanns också Trångsvikens tjur-förening.

Sedan var det Olle Trollsås, född 1902, Trollsåsen, Näliden, känd avelsgård som det skrivits om i tidigare nummer av Fjällkon. Lars Holmsten född 1902, Trångsviken (uppfödare av Dore, en legendarisk fjälltjur). Nils Selander född 1900, Lit, en avelsgård. Måns-Erik Espmark född 1923, Strömsund.

HADE DE HORN?

Om jag då slutar gräma mig över allt jag inte frågade om och tittar igenom materialet så kan jag konstatera en sak; Den pålästa kunnigheten måste sovras från de egna minnena. När man blir intervjuad är det väl naturligt att visa att man "kan sina saker" genom att relatera till det man fått lära sig av expertisen.

Därför blev det t.ex. samma hypoplasi-historia och allmänna antaganden om algauers och holländeriernas påverkan på fjällrasen, men så fanns det också sådant som tillhörde den egna erfarenheten.

"Till saken, till saken.....", tycker jag mig höra någon läsare grymta, så kastar vi oss genast över den intrikata frågan om horn. Hade de horn förr?

Jodå, det fanns horn-kor minns alla utom Selander, Lit. Ofta hade man mässingknoppar på hornen och att de korna var av norskt ursprung råder enighet om. Man kallar dem *telemarkskor* och de kom med kodriftern från Tröndelag eller från Sörli-Hotagen eller Nordli-Frostviken.

KODRIFTERNA SÖDERUT

Kodrifterna gick alltid söderut och mot kusten. Nils Jonassons far handlade med kor och förde själv in kor från Norge. Troligen pågick detta från 1870-talet enligt Jonasson. Hans far var med som 15-åring och drev djur till Falun.

I kodrifterna fanns en blandning av norska djur och jämtländsk fjällboskap. I Trollsåsen fanns 1905-08 flera norska kor inköpta när kodrifterna passerade. Norsk-korna var svart- och rödkrusiga eller fläckiga och betraktades som bra mjölkdjur.

Espmarks far och farfar berättade om norska kor med röda fläckar och långa spetsiga horn. Att sådana fanns i Jämtland, dit de kom via Nordli, visste även Trollsås.

Ingen tvivlar på att det var en annan ras och att de försvann i det stora kobestånd som fanns genom att aveln rensade bort alla horn.

"ANDRA HORN"

Men så fanns det "andra horn". Erik Persson berättar att hans mor förde med sig en hornko i gifet 1880 och "den såg i övrigt ut som en fjällko". Sådana uppgifter finns också från Kall och Klövsjö.

Det var således skillnad på "horn och horn". Fjällrasen var ändå så homogen (trots mångfald i färg och en del hornförekomst) att ett inslag som telemarkskor skilde sig ut som ett främmande inslag.

Så ska vi också komma ihåg att frågan ställdes så att man skulle påminna sig om man mindes någon hornko. Det handlade således om udda inslag och inte om det stora flertalet fjällkor.

Handeln med kor har enligt samtliga gått i en riktning, söderut! Speciellt hälsingar köpte upp jämtländska kor under 1930-talet. Persson i Lit köpte en gång en ko från Hälsingland, något som alltså var så ovanligt att han mindes det. Han var också ensam av de tillfrågade om att sälja tjurkalvar till Norge.

ÖVERDRIFT MED VITAVELN?

Har man varit ordentlig och sparat sina tidningar kan man i dubbelnumret av Fjällkon/STN-Bladet nr 1-97 på sidan 25 se 6310 Ässe född 1944 hos Persson i Lit som kom till Lebesby i Finnmark och ver-

kade där i 14 år. Nils Selander avslutade djurhandeln med; "det var knappast vanligt med införsel av kor från andra ländelar. Jämtland hade en inhemsk kornas som ansågs vara av god kvalitet".

Så var det då hypoplasin. Vitaveln var ju alla berörda av och med facit i hand delade alla Trollsås åsikt; "Det gick nog till överdrift med utseendet. Avkastningen var viktig men det där med skönhetsvärdet slog nog över ibland. Hos oss blev vi inte så hårt drabbade för vi hade många mörka djur och de led inte av hypoplasi. Vi hade också köpt kor från Norge av den trönderska rasen som är kullig och lik vår fjällko, men det är mer svart på den norska".

Selander i Lit berättade med viss stolthet att han själv tidigt påpekat att korna var för bleka. När Lagerlöf bröjade undersöka hypoplasin rådde Selander honom, eller assistenten, att samtidigt anteckna färgen, och utgången stämde ju väl in på hans misstanke.

FANNS DET SKILLNADER PÅ KORNA?

Fanns det då skillnader på korna geografiskt och förr mot nu?

Nils Jonasson minns att det fanns en hel del små kor men storleken varierade även då. Han hade själv haft en fjällko som vägde 500 kg levande vikt. Inaveln kunde göra korna mindre och Lindström menade att korna var mindre i fjälltrakterna än i bygderna "frampå".

Två exempel från hans gård:

HELNA, född 1905 hade vid 4 års ålder mankhöjd 119 cm, korshöjd 116 cm, bröstdjup 63 cm, bröstomfång 168 cm, längd 182 cm, bäcken 34 cm.

SAGA, född 1902 hade vid 8 års ålder bröstomfång 163 cm, mankhöjd 121 cm.

Pettersson i Odensala berättade att hans far drev fram en besättning som var stor och att kraftiga kor var bra mjölkkor. Större och tyngre tyckte många att de blivit till följd av att utfodringen ändrats. Pettersson: "Fjällkorna hade man ståendes på dålig utfodring på bara hö och vatten eftersom de var så tåliga". Stammedern i Petterssons besättning hette Krusa och var

Lara (e. Lage) och Gotty (e. Karess) med rimfrost på nosen vintern -98
Foto: Berit Runsten

vit med röda tecken. Hon var född 1885 i Häggenås där man var känd för att ha bra kor liksom i Offerdal och Storsjöbygden. "Man var ju intresserad av att få bra kor även innan avelsgårdarna upprättades", säger Pettersson och Trollsås fortsätter;

"Innan avelsarbetet kom igång fanns det många gubbar som höll på och experimenterade med avel så intresset var ju stort. Det fanns t.ex. en besättning i Mattmar som skingrades 1895 och Nils Olsos i Rösta köpte den".

Avelsintresset gjorde också att t.ex. Holmsten kunde åka 5-6 mil enkel resa med en ko till Odensala (söder om Östersund) för att betäcka med en bra tjur fast han hade tre egna tjurar. Erik Persson var den första i sin trakt som åkte långt för att betäcka en ko, också han till Odensala och Petterssons gård. "Men folk i allmänhet gjorde inte så".

INTRESSANT BERÄTTELSE

Olaus Håkansson, född 1892, var 82 år när jag träffade honom. Han var en utmärkt berättare och uppgiftslämnare för museets räkning. Han hade alltid intresserat sig för sin omvärld. Hade han inga egna kunskaper tog han kontakt med andra i Kallbygden för att kolla upp.

Han var född på ett småbruk i Bonäs-hamn. Där bodde han och arbetade som konservator. Han hade förberett sig inför mötet och jag tycker att han berättade så mycket som var intressant att jag återger det i sin helhet.

Ett par saker ska beaktas. Nära Bonäs-hamn ligger Fäviken och Huså Bruk där mejeriskola bedrevs från 1885. Där fanns enligt uppgift 53 kor varav 18 var bland-

ras sprungen ur en besättning som funnits på bruket med bl.a. inslag av algauer och ayrshire.

På ett foto från Fävikens sommarladugård kan man se en mycket brokig besättning med alla sorters tecken. Fotot och uppgifterna från Fäviken finns i "Sista lasset in", studier tillägnade Albert Eskeröd den 9 maj 1974 i en artikel som Sten Rentzhog skrivit om fjällkor.

De här uppgifterna styrker Håkanssons beskrivning av kornas utseende där "Bruket" säkert lämnade sina spår. Samtidigt gäller det ett begränsat geografiskt område och frågan om horn ställdes också så att man skulle påminna sig just de inslagen.

Att han inte vet något om kodrifterna har sin naturliga förklaring. Kallbygden ligger inte vi de stora genomfartslederna från Norge. Däremot hade man ett eget samarbete och handelsutbyte med norska sidan.

BERÄTTELSEN!

Ridån går upp för: Olaus Håkansson, Kall! Han berättar;

När jag var barn då fanns här och var kor med horn. De var svart- och vitrosiga eller röd- och vitrosiga och en del hade vad jag vill kalla krumhorn inåtvidna över pannan.

De fanns också de som hade horn som pekade rakt ut. Korna förr var inte stöpta ur samma form, de var liksom "gatukorsningar". Det fanns röda, svarta och brokiga.

Om jag skulle jämföra de gamla korna med raser som finns nu så är det jersey-rasen som mest påminner om de gamla hornkorna både i utseende och fason på skalle och horn.

Det var mässingsknoppar på hornen som skydd. De kallades "hornknuppen". Man var inte förtjust i horn för de var farliga både för djur och folk, men jag tror inte att de avlades bort med avsikt.

Här hemma fanns en kviga som hade horn som satt löst för det kunde också förekomma. Sådana horn kallades "knövvlan". De var små, korta och pekade rätt ut. Gamla skällkon kom bort häri från

omkring 1899-1900. Hon hade horn med mässingknoppar. Det var sista hornkon här men det kan väl ha funnits någon mer på andra ställen. Kalvarna efter den skällkon hade inte horn. Om hornkor ansågs som främmande kan jag inte säga.

Jag har inte hört något om det, men de kan ha kommit från Norge. Det var närmare att handla med Norge. Inte tog folk från t.ex. Torrön kor från Storsjötrakterna när de kunde ta dem från Snåsen. Kyrkvärden Jonas Landberg, 81 år, som jag talat med trodde att korna kom från Norge och blandades upp med de som fanns här.

FÖRBÄTTRA RASEN!

Hushållningssällskapet propagerade för en förbättring av rasen. Det gällde både utseende och avkastning. Den som gjorde mest för det var J.F. Broman, chef för första lantmannaskolan i Ope.

Det fördes propaganda. Broman åkte uppöver Kall och höll premieringar. Underrättelser om sådana kom till ombudsmännen för hushållningssällskapet. Det annonserades också och affischer sattes upp.

Premieringarna var första grunden till helvita fjällkor med svarta öron, svart nos och svart ögonhår. Det gick lite sport i det här med utseendet, alla kor skulle vara vita. Det fanns en del som jag skulle kunna namnge som slaktade ner varenda kalv som inte var kritvit och svartnosig.

Det var på de större gårdarna de gjorde så. T.ex. såg Kallströms kor (Kallrör) så lika ut att det var rent skojigt att se på dem (1932).

Hushållningssällskapet sade också vilka kor man skulle avla efter. Vi ledde en ko hemifrån till Kall på premiering. Det var min mor som gick med kon. Broman fingrade på kossan men hon dög inte. Hon var storbrokig, röd och vit och hade horn och det var ett minus. Då var de inte rasrena. Detta skulle vara omkring 1902.

Det var många som samlades på premierringarna. Somliga fick hela besättningen premierad t.ex. August Andersson, Råbock i Sölvsved. Det var ofta resonemang om bra och dåliga kor. Det minns jag från min barndom. Premieringarna var nog omtyckta. Rent allmänt ansågs inte en ko

med litet juver och smala spenar som en bra mjölkko. Kon skulle vara grovväxt och välutvecklad, ha stort juver och "mjölkådror" under buken. Spinkiga kor var av dålig kvalitet.

STAMTJURARNAS INTÅG

Stamtjurar från avelsbesättningar kom inte igång förrän omkring 1940. En hette Hösthon och härstammade ursprungligen från Norge. Det fanns fler tjurar med det namnet och så olika nummer. En var placerad i Brattäggen. Han var vit och lite svartkrusig på sidorna, öronen svarta och han var hornlös.

Innan stamtjurarna gick man med korna till de tjurar som fanns i trakten. Skulle man lägga på kalven efter någon ko var man mer noga med valet av tjur och kunde gå lite längre. Vi gick till Krok någon gång, det är 3 kilometer.

PENNINGHUSHÅLLNING VIKTIG

I och med bymejerierna blev mjölkleveransen viktig. Penninghushållningen kom in i bilden och kornas avkastning blev ännu viktigare. Så småningom fick korna svårt att ta sig med kalv (hypoplasin).

Det var inte bara de vita korna utan det ansågs att orsaken var en alltför ensidig utfodring av stråfoder. Kulturbetena kom igång på 1940-talet genom skogsvårdsstyrelsen. Korna kom bort från skogen. De skulle bara beta på kalhyggena därför att de rev bort skogsplantor.

I Gisselås i Hammerdal fanns en försöksgård där man gjorde försök med mossodling där man sedan skördade hö. Det gick på tok därför att alla kor de tog dit slutade att ta sig med kalv. Man gjorde kemiska undersökningar av fodret och det visade sig att höet från mossmarken innehöll för lite koppar.

Det var också för lite kalk. En ensidig utveckling av höfoder kunde göra att bristerna uppstod och det behövde inte bara vara på mossodlingar.

Förr när korna gick på skogen på sommaren åt de allt möjligt efter aptit och eget val och det motverkade ensidigheten i vinterutfodringen. "Skravelsjukan" kalla-

des det när korna gnagde på båsalkarna och slickade, då var det p.g.a. utfodringen.

Uppgifterna från Gisselås har jag hört på föredrag i Kall på 1940-talet. Förr användes jordtryffeln, "kotiin", när korna inte tog sig med kalv eller visade brunst. Insek-ten torkades, smulades sönder och blandades med salt som korna fick. Två exemplar av jordtryffeln samt en uppteckning finns på länsmuséet.

HANDEL

I mitt minne förekom aldrig kodrifter till Norge eller tvärtom. Däremot fördes kor till Hälsingland. Från 1900 till 1930 gick en storvuxen hälsing omkring och köpte upp kor.

Han kallades *Storhälsingen* och ingen kan minnas något annat namn på honom, jag har frågat flera. Han köpte obegränsat och det skulle vara livdjur, ej slaktdjur. Sedan bestämdes tid när de skulle fraktas på ångbåt, dvs ångbåten bogserade en plåtpräm ner till Bonåshamn.

Därifrån gick de på landsvägen ner till Järpen. Storhälsingen gick först med en skällko och sedan kunde det vara småpojkar som gick bakom. Från Järpen fraktades korna med tåg. När ångbåtstrafiken upphörde använde man lastbilar.

Man sålde inga dåliga kor till Storhälsingen. Han hade gott förstånd på vad det var för djur han köpte. Man sålde kor för att få in kontanter. De stora gårdarna hade gott om hö och det lönade sig mer att avla med mjölkkor än slaktdjur.

Inga papper finns kvar efter Storhälsingens affärer. Jag har ringt runt och frågat. När han gjorde upp en affär betalade han direkt och sedan tog han upp en sax och satte den smala skänkeln mot huden och klippte ett streck. På 1930-talet slutade han göra affärer i Jämtland och flyttade sig som andra kreaturshandlare till Västerbotten.

Slaktdjur såldes till slaktare Genberg, Järpen, Ola-Gutten i Mörsil (Olof Larsen) eller Lekberg, Järpens kontantaffär.

KOHORN

I hushållet användes kohorn till korvstopning och till kopporn. Hos oss kom

Motionsdags!

korvhornet ur användning 1914. Då köptes en köttkvarn och en korvtratt och korvspruta av bleckplåt. Korvstopningshomen var högst 4 tum i längd.

På koppornen kapades en liten bit av spetsen. Ett korvskinn knöts på och det skulle ligga dubbelt över spetsen. Med en stoppnål stack man hål i skinnet och hålen skulle vara lite bredvid varandra, inte rakt ovanför varandra. Sedan sögs hornet fast, det skulle uppstå ett vacuum.

Beträffande vallhorn så har jag aldrig sett kohorn i Kall, det verkar inte ha förekommit.

Beträffande arbetet med korna var det kvinnogöra, men det ansågs inte skamligt om en karl kunde mjölka. Far mjölkade t.ex. *Så långt Olaus Håkansson!*

HISTORIEN UPPREPAR SIG?

Avslutningsvis vill jag citera Olov Lindström, Valne som avslutade med en reflektion som får en att nicka instämmande. Han såg framförallt inkorsning med jersey som ett hot och sade; "Situationen kan bli den att vi är tillbaka till samma punkt som på 1800-talet strax innan avelsarbetet började. Således en blandningshistoria igen och man får eventuellt så småningom åter börja rensa upp!".

Text: Berit Runsten

Hjälp! Vad gör jag med mjölken?

Sune Johansson i Linghed har uppmärksammat att vi vill ha in recept till Fjällkon på vad man kan göra med mjölken från sina fjällkor. Nedanstående kärnmjölksplättar är jättegodas varma som mat eller kalla till kaffet enligt Sune.

KÄRNMJÖLKSPLÄTTAR

3 kkp kärnmjolk, 3 kkp vetemjöl, 2 tsk bakpulver, 1 tsk vaniljsocker, 1 kkp strösocker, 2 msk smält smör.

Blanda mjöl och bakpulver. Tillsätt övriga ingredienser. Stek plättarna i mycket smör. Smaklig måltid!

Nu är det dags att motionera, men inte i fysisk betydelse utan i skriftlig. Det gäller motioner till årets stämma som Svensk Fjällrasavel håller i slutet av juli i Jämtland (se program på sidan 5).

En motion är en fråga, förslag, uppmaning eller liknande gällande verksamheten inom föreningen. Vilka mål ska vi jobba för/emot? Hur kan vi, om behov finnes, förnya/förändra verksamheten? Finns det avelsfrågor, seminfrågor eller annat som rör fjällkorna som vi bör diskutera? Enkla frågor, tips och idéer är också välkomna!

En motion kan författas av en enskild medlem, flera tillsammans, eller en lokalavdelning. Motionen ska vara tydligt skriven så att den lätt kan förstås av alla då vi kopierar inkomna motioner så att alla deltagare på stämman får ett exemplar tillsammans med övriga stämmohandlingar.

Motioner till stämman ska vara Svensk Fjällrasavels expedition tillhanda senast den 30 juni, en månad före stämman. Välkommen med Ditt/Ert bidrag!

Använd ordet omöjligt med största varsamhet!

Fjällnära info;

Ni som har s.k. fjällnära djur och inte har fått de fjällnära tjurarna i Tjurboken kan höra av Er till Svensk Fjällrasavels expedition (se adress på sidan 2).

Att Ni inte fått bladen med dessa tjurar beror på att dessa tjurblad endast skickas ut till Er som antecknat på inbetalningskortet för medlemsavgiften att de har fjällnära djur eller på annat sätt meddelat att Ni dessa djur.

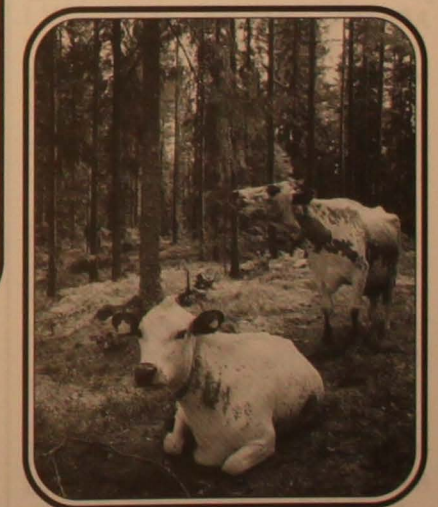
Dessutom kommer det till nya djurägare hela tiden som inte expeditionen känner till.

FOTO PÅ FJÄLLNÄRA DJUR!

Det har inkommit önskemål på att få se lite bilder på lite olika fjällnära djur i tidningen. Skicka gärna in dem till expeditionen om Ni har några och kanske kan Ni bifoga en liten berättelse om djuret/djuren ifråga?

Berätta om det är t.ex. 50% Klövsjöstam, 25% Lillhärjäbygget och 25% Funäsdalen i dem eller vad det nu kan vara. Skriv också gärna ut far och mor. Det är kul för oss som har fjällnära djur att se hur andras djur ser ut!

Vi hör!
Birgitta Karlsson
kontaktperson för de fjällnära djuren
tel 0502-450 64

Fjällnära Funäsdalskorna Linda (dotter) och Blomma (mor) i skogen vid Lillskogshöjden.

Foto: Tove Undin

FJÄLLRASSENS AVELSHISTORIK

Del 9

DE SISTA TJURLINJERNA FÖRUTOM PUKE OCH ODEN

I Ammer i östra Jämtland ner mot Väster-norrland höll sig den sista tjurlinjen kvar som var helt obesläktad med Puke och Oden.

Statskonsulent Ekelunds hårda styrning hade ju gjort att det snabbt bara blev Pukelinjen som var aktiv inom de statliga avelscentrena. Senare kom ju Odenlinjen till och därmed hade vi två tjurlinjer kvar.

Vi har tidigare berättat om att det i Dalarna fanns andra tjurlinjer kvar rätt länge men in på 1920-talet så stryker nästan alla på foten för de två dominanta, dock inte i Ammer. Där fanns en stor släkt vid namn Amcoff som under hela den hittills varande historien hade haft stambokförda kor och tjurar.

SLÄKTEN AMCOFF

Namn som dyker upp är Esbjörn Amcoff, Thure Amcoff, Per Amcoff, Jöns Amcoff och N-G Amcoff. Dessa "Amcoffare" och de andra bönderna i bygden använde sig av en tjurlinje som i Riksstamboken börjar med tjuren Lars R149 född 1904 hos J. Sundkvist i Mårdsjön.

Fader var en tjur stambokförd med jämtlands läns stbnr 444. Denne Lars fick sonen Lycke R249 född 1908 som hamnade hos H. Engström, Ammer Pilgård.

Lycke fick 5 stambokförda söner som framgår av bifogade släkträd (sid. 20). Tre stycken av sönerna letar sig till Väster-norrland men kvar i Ammers tjurförening blir Dorus R396 född 1912.

Dennes sonson Dor R2010 blir väl använd och får 5 stambokförda söner, de flesta hos olika "Amcoffare" men även en till Kykslättens tjurförening. Mest använd av Dor-sönerna blir utan tvekan Kungen R2480 som i sin tur får 5 stambokförda söner.

Kungen står hos Per Amcoff och är i avel åtminstone fram till 1927. Den siste stambokförde tjuren ur denna linje blir Prinsen född 1926 hos N-G Amcoff, Dövik, Krångede. När han slaktas är inte känt men han var stambokförd i 1928 års stambok.

Det har inte gått att få fram särskilt mycket avkastningssiffror på kor som stammar från denna tjurlinje. Det som hittats ger dock en bild av att linjen nedärvde god fetthalt och skapligt med mjölk. Men efter nästan 20 år med samma linje på orten så kan man förstå att man ville ha något nytt till avel.

Ammers tjurförening hade även en annan av de sista tjurlinjerna på 1910-talet. Det var Hallman R373 efter Fritjoff R233 som

tjänstgjorde i Ammers tjurförening. Det gjorde att Prinsen, trots att han var född så sent som 1926, inte hade vare sig Puke-blod eller Odenblod i sina ådror.

Även om det är lätt att vara efterklok kan man inte låta bli att tycka att det var synd att inte denna helt obesläktade tjurlinje fick finnas kvar i aveln. Ja, kvar och kvar, naturligtvis fanns det kor efter dessa tjurar i livet länge än. Till och med in i SKB-stamboken 1938 finns det kor ur denna linje.

Tyvänn fanns det ju inte någon stor känd avelsbesättning i de trakterna varför det nog inte är troligt att det idag finns gener kvar ur denna tjurlinje långt bak på mödernet på någon annan tjurlinje (men osvuret är bäst). Men vi har en Avelscentertävling kvar att redovisa.

Tävlingen gick 1932-34 och till AC t.o.m. 391001 blev utsedda:

LÄN	GÅRD	ÄGARE
Kopparbergs län	Änge	Stora kopparberg
Gävleborgs län	Backa gård	P.L. Persson
	Säljesta	Anders Andersson
Väster-norrlands län	Johannisberg	C.J. Huss
	Nordvik	Nordviks lantbruksskola
	Österbillsjö	Johan Jonsson & Gunnar Petterson
Jämtlands län	Böläsen	Oscar Svenson
	Odensala	Bröderna Petterson
	Odensäng	Karl Karlsson
	Rösta	N-O Olsson
	Valne	Olle Lindström
Västerbotten	Botsmark	A. Sandströms söner
	Brännland	Oscar Åström
	Kristineberg	August Grönlund
	Sörbyn	Mo & Domsjö AB
	Älvsbacka	Oscar Zingmark
Norr-botten	Björkfors	Norr-bottens läns Hushålln. sällskap
	Byggården	Nils Marklund och söner
	Västergården	Hjalmar Viklund
	Älvåker	S.F. Öberg

NYA AC-BESÄTTNINGAR

Nya namn sedan sist (se Fjällkon nr 5/98) är då Sörbyn i Västerbotten men det är besättningen i Kyrktjärn som flyttat dit och det är alltså samma avelsmaterial som förut.

Ny är också Anders Andersson, Säljesta, Järvsö, men materialet han har är beprövat. Besättningen består av kor som stammar från P-L Palmkvist, Ope, A-V Pettersson, Odensala, N-O Olsson, Rösta och Bollsta A.C.

Ny är även ett center som egentligen var två kobesättningar med samma tjurmaterial. Om vi börjar med Johan Jonsson (för det var han som höll tjurmaterial) så kom hans material ifrån ett inköp av 10 kvigor från Bollsta AC 1930.

Den vägen kom K-linjen från Bollsta in och blev sedemera den tyngsta i besättningen. Dessutom kom även I-linjen in från Bollsta. 1932 köptes djur ur S- och E-linjen från Ante Palmkvist, Ope, så det var välkänt material som kom att bli grunden för Jonsson.

JONSSON NY DOMINANT

Johan Jonsson kom att vara en av de största dominanterna inom fjällrasaveln under de 25 år han bedrev sitt avelsarbete. Besättningen höll ca 20 kor och av de 202 tjurkalvar som märktes in blev 148 sålda till avel. Frågan är väl om det är rekord inom rasen för en enskild uppfödare?

Jonsson köpte in två utmärkta tjurar och inavlade sedan på dem med de olika kolinjerna. De inköpta tjurarna var Sahib av Valne R3393 från Olle Lindström i Valne ur Oden-linjen och Iger av Nytorp R3612 från ur Pukelinjen. Men vi återkommer till Jonsson i senare nummer.

Den andre besättningsägaren var Gunnar Pettersson som hade egna kor men nyttjade Jonssons tjurar. Även han hade köpt material från Bollsta AC och Ante Palmkvist men även från N-O Olsson, Rösta och J. Nordkvist, Österbillsjö.

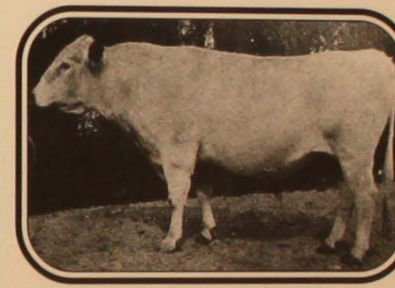
Som synes var det även här känt material från de andra avelscentrena. Gunnar Pettersson går ju sedan till historien som uppfödaren av 16 Ebenholtz, fjällrasens störste och mest betydelsefulla matador

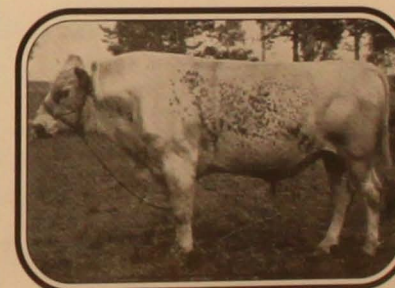
Mulato av Kyrktjärn, Rstb. 3074.

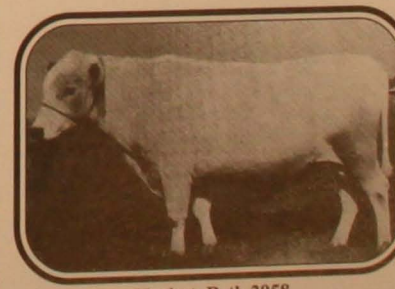
Imbach av Nytorp, Rstb. 2991.

Iger av Nytorp, Rstb 3612.

Zaren, Rstb 3056.

Krabat, Rstb 2958.

på 1940-talet. Vi ska se på vilka tjurar som nu präglade de sista officiella avelscentrena.

I Jämtland så dominerar i början på 1930-talet Zaren R3056 ur Pukelinjen. Han används av alla de stora Jämtlandsgårdarna runt Storsjön. Odensäng, Odensala och Rösta bygger mycket på Zaren-blod. Även Olle Lindström Valne "åker till stan" och får betäckt med Zaren. Dessutom har samtliga egna Zaren-söner i bruk.

KRABAT-SON I VÄSTER-NORRLAND

I Väster-norrland används på Johannisberg Leif av Björkfors R3768 en son till Krabat av Bollsta R2958 en tjur som verkade länge uppe i Norrbotten. Leif kom från Pukelinjen. Nordvik har Im av Nytorp R3766 en son till Imbach av Nytorp R2991 som också han senare hamnade i Norrbotten. Även Im var ur Pukelinjen.

I Österbillsjö verkade som ovan sagts Sahib R3393 ur Odenlinjen och Iger R3612 ur Pukelinjen. Även Iger hade Imbach R2991 till far.

I Gävleborg på Säljesta huserade Rahjan av Änge R3460 en sonson till tidigare avbildade Inge av Nytorp R1106 ur Pukelinjen. På Backa användes en Zaren-son Zar-Sven R4022 ur Pukelinjen.

I Dalarna på Änge AC verkade Ivrig av Nytorp R 3584, en son till ovan nämnde Iger av Nytorp R 3612 ur Pukelinjen.

I Västerbotten verkade på Älvsbacka Exot av Änge R3682 en halvbror till Rahjan R3460 och alltså även han en sonson till Inge av Nytorp R1106 ur Pukelinjen. Inge hade ju dessutom förut tjänstgjort hos Sandströms i Botsmark.

På Brännland användes Lord av Björkfors R3961, också det en son till Krabat R2958 ur Pukelinjen. I Botsmarkbesättningarna användes en Zaren-son vidnamn Greve-Zar av Odensäng R3684 ur Pukelinjen.

På Sörbyn (tidigare Kyrktjärn) regerade Mulato av Kyrktjärn R3074, en slitstark son till Baal-Rex R1420 ur Pukelinjen.

I Norrbotten fanns på Älvåker Vrång R3424 en Botsmarktjur efter Ingvar av Änge R3069 ur Pukelinjen. På Björkfors

hade tidigare nämnde Krabat R2958 etablerat sig sedan några år.

Han var efter Isaskar av Nytorp R2367 ur Pukelinjen. I Ale tjänstgjorde tidigare nämnde Imbach av Nytorp R2991. Både Imbach och Krabat hade Garibaldi av Nytorp R1976 som farfar och var ur Pukelinjen. På Västergården användes Import av Nytorp R2566 en son till Garibaldi R1976 och ur Pukelinjen.

Som synes är alla avelscenter sammanvävda både vad gäller kolinjerna som tjur-

materialet. Statskonsulent Ekelundsstråvan att göra rasen enhetlig hade verkligen lyckats, men till priset av hypoplasi-problemet som först nu under sista AC-tävlingen fått komma upp till ytan.

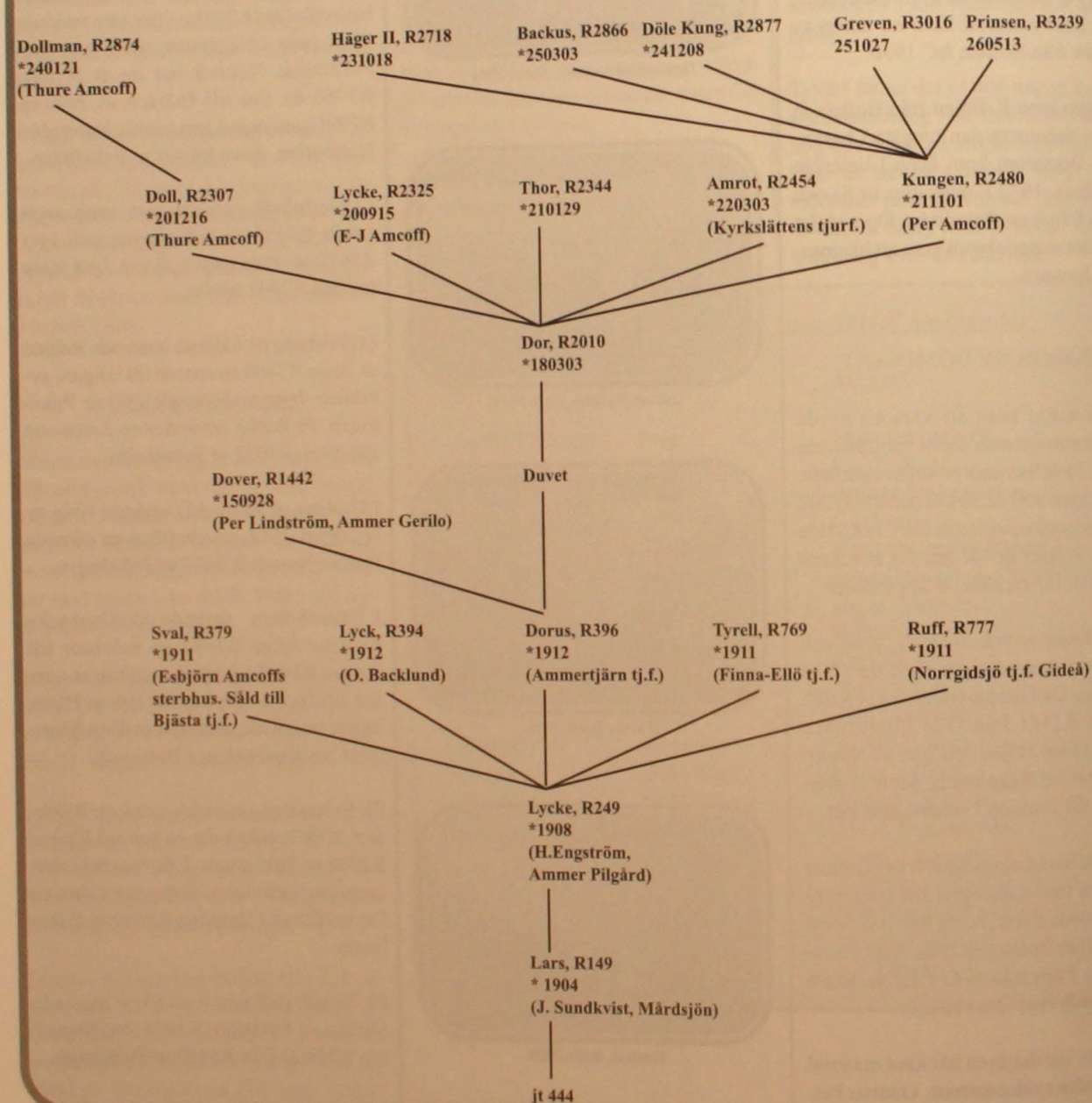
Vi har ju tidigare noggrant gått igenom könskörtelhypoplasi i *Fjällkon* varför vi inte går in djupare på det här. För att råda bot på problemet började man undersöka korna och dessutom startades importen av systerrasen STN till fjällrasen.

Först ut på plan med att stambokföra

STN-tjurar blev Björkfors AC som köpte in Clarius R4486 och Soon R4517 som båda stambokfördes i den gamla fjällrasstamboken. Ett par år senare köptes även Lidargutten SKB 265. Även på Odensäng köpte Karl Karlsson in den smått legendariske Hösthon SKB 38 under sista AC-perioden.

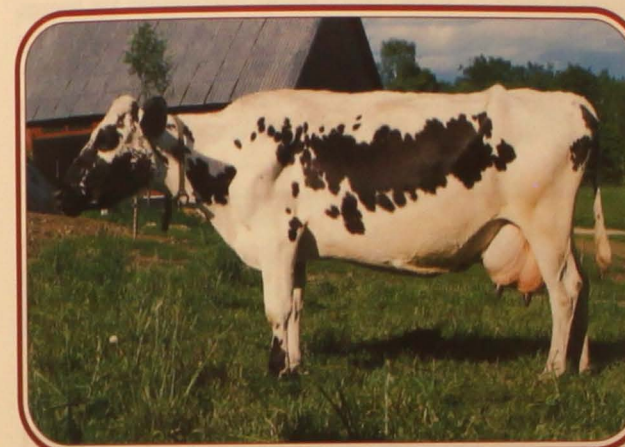
Nordvik kom sedan med Zeus SKB 168, Till Backa kom Ambrosius SKB 319 och i Säljesta tjuvförening verkade Rosenqvist SKB 320 och därmed kom STN på allvar in i fjällrasaveln.

SLÄKTTRÄD FÖR FJÄLLTJUREN LARS, R149, *1904

Gårdsbesök hos Boris Karlsson, Stavershult i Halland

Visst finns det fjällkobesättningar även i södra Sverige! En av dessa finner vi vid Hallandsåsen hos Boris Karlsson, Stavershult. Stavershult ligger i Skåne, men själv bor Boris i Halland. Ja, det låter konstigt, men det är det inte för gården ligger precis på länsgränsen mellan Skåne och Halland. Här finns 20 mjölkkor och 70% är fjällkor, resten rödkullor. Förre hade man SRB-kor, men de är för långesedan borta.

60 Pärla, född 1980, var den första fjällkon som kom till Stavershult. Hon köptes in som kalv och hann med 12 laktationer innan hon utgick p.g.a. olycksfall.

122 Pärla, född 1990, är dotter till 60 Pärla och fadern heter 6718 Joar. Hon finns allttjämt kvar i besättningen och är nu inne på sin 7:e laktation.

FRÅN SRB TILL FJÄLL & RÖDKULLA

Boris Karlsson har tagit över gården efter sina föräldrar. 1980 beslutade han sig för att köpa in några fjällraskalvar. De tre som anlände från de nordligare delarna av vårt land var 60 Pärla, 72 Fjälla och 103 Stjärna, och idag är det dessa tre kolinjer som allttjämt finns i ladugården. Pärla-linjen är den största, och det är 60 Pärla på fotot ovan som är stammoder till Stavershults fina Pärla-djur.

60 Pärla är efter 708 Bill - 723 Figer. 72 Fjälla är efter 787 Slösig - 747 Skön och 103 Stjärna är efter 741 Finell - 72 Lager. Av de härstamningarna ser man att 60 Pärla är den som är mest renrasig från början. Boris är dock noga med att enbart seminera med godkända fjällrastjurar. Den gångna vintern har han mest använt sig av 41 Duvolen, 181 Idear och 3 Peter. Alla dessa tre tjurar är projektjurar som PRF (Projekt Rädda Fjällkon) spermasamlade under första halvan av 1990-talet. Även PRF-tjuren 161 Smille har tidigare använts en hel del.

För den intresserade kan vi nämna att Pärla kom från Karin Olsson, Bodal i Brunflo (som i sin tur köpt den från P-O Åsbo, Landsom, Ås) och Fjälla kom från Joel Holmberg, Nyholm i Boliden. Stjärna kom från John Nilsson, Tand i Tandsbyn. Vad man kan se på Boris

Boris Karlsson trivs hos sina fjällkor. Här står han hos den nykalvade kvigan 152 Pärla, dotter till 125 Pärla och 6749 Risk.

kor. Därutöver finns ungdjur och kalvar i ladugården samt i en annan ladugård någon kilometer från huvudgården. Men det finns även några rödkullor hos Boris, där Tessy-linjen är flest med fyra djur i olika åldrar (men den presentationen överläter vi till våra "ko-legor" i Rödkulleföreningen av skriva om).

TRIVSAM GÅRD

Stavershult är en mycket välskött gård med ordning och reda och inte en massa maskiner, prylar och skrot ståendes här och där. Arealen som brukas är 16 ha varav 10 ha är egna ägor. Markerna används för odling av vall samt till bete. Kraftfoder köps in. För närvarande används Lantmännens Solid 100 samt lite kross och betför.

Höet som skördas pressas till mediumpressade småbalar. I stort sett all vall blir hö, men ibland tar man även in en del rundbalsensilage. Förra sommaren, som var regning även i Halland/Skäne, så lyckades Boris få in mycket hö av bra kvalitet (detta till grannarnas stora förtret som hade oturen att få alla regnskurar på sig) även om en del blev sent skördat.

Korna mjölkar ca 5500 kg ECM/år och de är inte så hårt drivna. Detta syns på dem då de ser ut att må bra när man granskar dem. Att inte driva korna alltför hårt betalar sig i bättre hälsa, dräktighet samt renare kor eftersom kor som är lösa i magarna alltid blir smutsigare. Det ska ju vara trivsamt att arbeta med djuren!

Stavershults kor har inte haft parés (=kalvningsförlamning) på många år. Detta trots att Boris alltid mjölkar ur dem helt direkt vid första mjölkningen efter kalvningen. Många har för sig att man ska vara försiktig med urmjölkningen, men Boris tror inte att detta har någon betydelse (vilket visat sig riktigt på Stavershult).

Nej, anledningen till att kon får parés ligger på ett annat plan där bl.a. grödornas kaliuminnehåll har stor betydelse. Om det foder som korna äter har för mycket kalium så binder det det kalcium och magnesium som finns i kroppen så att kon inte kan ta upp det och därpå inträder lätt en förlamning. Detta förebyggas Boris genom att snålgödsla eller inte gödsla alls med kalium på markerna. Det kalium som stallgödseln ger räcker gott och väl. För, när det fanns SRB-kor på gården, så fick de alltid parés efter 3-4 kalvningen, men det får fjällkorna aldrig.

HOMEOPATIN FRAMGÅNGSRIK

Boris har de sista tre åren lärt sig mycket om homeopatibehandling av både djur och människor. Veterinären är sällsynt på Stavershult sedan Boris lärt sig kunskapen att behandla korna med homeopatmedicin. Vid underteknads besök fick jag tillfälle att se på hans medicinväska vilken innehöll en imponerande samling av alla de piller som kan behövas (till både djur och människor).

Det är viktigt att kunna bedöma ett uppkommet sjukdomstillstånd rätt för att ge rätt medicin, men när man kan det så blir behandlingen verkningsfull direkt. Dessutom är det här en betydligt billigare behandlingsmetod jämfört med traditionell

"veterinärkonst", dock utan att på intet sätt förringa en duktig veterinärs insatser. En balans och ett samarbete mellan homeopati och veterinären kanske är en lösning på framtida problem med saker som antibiotikaresistens etc?

GUBBENS MOR

Vem är Gubben? Jo, det är den tjur vi presenterade i förra numret av Fjällkon (och även i detta nr på sidan 11), och Gubbens mor ser vi på bilden här nedan. Hon heter 130 Pärla och är fallen efter 791 Karat och 106 Pärla. På bilden ser vi att Pärla är en fin ko med bra exteriör, juver m.m. Hennes avkastning är på 4,7 laktationer 4839 kg mjölk med 4,1% fett och 3,5% protein vilket ger 199 kg fett och 170 kg protein i snitt.

Avkastningen kan ju tyckas lite för låg för att bli uttagen som tjurmoder, men då ska vi tänka på att relativtalen för hennes avkastning ligger på 108 respektive 112 (=jämförelsetal för kg fett och protein). Hon ligger alltså över de övriga korna i besättningen och är därmed att betrakta som en bra mjölkko som har kapacitet att mjölka och att nedärva detta till sina döttrar!

130 Pärla, 7114 Gubbens mor, på mumsigt sommarbete.

Foto: Petra Rausmark

Vi tackar härmed Boris för att vi fick komma och göra ett reportage till Fjällkon. Och Ni som läser ska veta det att det var inte svårt att intervju Boris, för han gav mig svaren innan jag hann ställa frågorna. Han är en stor fjällkoentusiast som mer än gärna berättar om sina kor och om gården.

Text: Lennart Rosén
Foto: Lennart Rosén, Boris Karlsson

PS!

Har Du läsare tips på intressanta studiebesöksgrändar som vi kan skriva om i tidningen så hör av Dig till Fjällkons redaktion! Vi kanske rent av ska komma hem till Dig på besök!

6787 Laro

en fjälltjur på gång från Svensk Avel

En del av Er medlemmar har väl redan stiftat bekantskap med den nye tjuren 6787 Laro, SKB 96787. Han har skickats ut till husdjursföreningarna sedan årsskiftet. Tyvärr hade vi inte plats att berätta om honom förra numret då eländet med "Misse" tog platsen för Laro. Men nu är det dags att ge en presentation av honom.

Den som studerat Svensk Avels tjurkatalog kan där finna att Laro är född hos Gun och Arne Jonsson, Ansjö, Kälarne. Det är just det Kälarne där man hade tågurspårningen 1997 då folk fick evakueras.

Deras besättning var den som man hörde om då på radio och tv. Laro hade dessutom valt att komma ut precis mitt under evakueringen och fanns visst på DN:s förstasida. Kolinjen bakom Laro är en gårdsstam som vi tidigare inte varit i kontakt med. Kostammen har funnits på gården sen Guns farföräldrars tid.

Fadern till Laro, 6715 Lage är ju utförligt beskriven i tidigare nummer av Fjällkon. Morfar är 786 Maro som ju heller inte tränger någon presentation.

Mormorsfar är 742 Prim, en korsningsprodukt mellan fjällras och SLB. Genom sina 37,5% SLB ger han dryga 4% SLB till Laro.

Mormors morfar är en egen fjälltjur född på gården vid namn Ferdinand. Mormors mormors far är 34 Lysing och mormors mormors morfar är 39 Dixon. Både mor och mormor har varit synnerligen högvakastande kor varför Laros bekantskap ska bli intressant att göra!

Hörtpå fångelset:
- I fjol gjorde jag stora pengar. Närmare bestämt 3 mm.....

*
- Vet du hur norrmännen förfalskar sina tior?
- Nej.
- De stryker på nollor på tusenlapparna!

*
En matador kom förbi ett brinnande hus. En flicka ropade på hjälp från högsta våningen.
- Lugn, sa matadoren, hoppa i mitt röda skynkel
Flickan hoppade.
- Olé, sa matadoren och drog bort skynket.

*
- Anna, ropade grevinnan, jag har skurit mig! Skaffa mig något jag kan linda om fingret!
- Ett ögonblick frun så ska jag hämta herrn.

*
- Goddag, jag skulle vilja tala med dykare Johansson, om han inte är upptagen....

Gästen har väntat en timme på sin beställning.
Till slut kommer servitören och säger:
- Er fisk kommer om ett par minuter.
- Vilket bete använder ni?

*
Postkassörskan till kunden:
- Det fattas en prick över i i er namnteckning.
- Det kanske ni kan sätta dit?
- Nej, det går inte, det måste vara samma handstil!

*
Frun till sin bästa väninna:
- Så konstigt. Min man var inte hemma igår kväll. Då ringde jag fem av hans närmaste vänner och frågade om han var där. Alla svarade ja....

*
Hustrun till maken:
- Jag har stuktit hål på en av de vanligaste manliga myterna. Jag fixade den trasiga kranen utan sex öl, tre resor till järnaffären och en massa svordomar!

*
Fisknät är en massa hål som är ihopbundna med en massa snören....

- Min svärmor är en ängel.
- Lyckliga du, min lever fortfarande.

*
- Vet du varför elefanterna har rynkor under fötterna?
- Nej.
- För att ge myrorna en sportslig chans!

*
- Vet du vad det blev av trädet som blev nedsågat?
- Nej.
- Det dog på stubben....

*
Gamle smeden berättar:
- Ni talar om slagsmål. Då skulle ni ha varit med i min ungdom hemma i Hälsingland. Där slogs vi på kalas med blydaggar och knivar en hel natt. Å på morgonen måste de köra till doktorn med två lass trasiga karlar. Å när doktorn hade lappat ihop alla, så blev det delar över till en helt ny karl. Men värst var det nog för prästen för när den där karlen kom dit, så visste han inte hur han skulle bokföra honom.

AKTUELLA SEMINTJURAR

Nedanstående renrasiga fjälltjurar går att beställa för insemination direkt av Din husdjursförening/seminstation. Samtliga av Svensk Fjällrasavels tjurar är de också skyldiga att ta hem när Du säger till! OBS! För att underlätta Ditt tjurval har vi markerat vilka grupper de tillhör i Gruppavels-systemet. Gruppavelsystemet beställer Du utan kostnad från Svensk Fjällrasavels expedition om Du inte redan gjort det! Detta är viktigt att följa för att undvika inavel och där får Du också information om hur man ska välja tjurar vid seminering!

1. Svensk Avels fjälltjurar:

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
GRUPP 1: 6718 Joar	87618	6718	175 Jo Moen

2. Svensk Fjällrasavels fjälltjurar:

Namn	stb.nr.	kodnr.	Far
161 Smille	6673	7-549	10 Smith
165 Leo	6677	7-556	10 Smith
1 Hubert	6680	7-564	6720 Jovial
156 Zonat	6681	7-543	9 Zober
177 Rusk	6690	7-564	127 Snösolo
181 Idear	6691	7-563	38 Desing
162 Linus	6694	7-567	10 Smith
3 Peter	6871	7-592	29 Ise
70 Rosen av Böle	20002	7-597	733 Gandi
192 Snögubben	20008	7-706	170 Snabbe
32 Goding	20009	7-707	733 Gandi
1010 Olav	20025	7-720	9009 Sevatt
232 Dillner	20036	7-726	181 Idear
GRUPP 2: 6728 Lazarus	86728	6728	72 Lager
(6742 Harg	96742	6742	729 Homeros)
6746 Hompest	96746	6746	940 Hompen
6758 Bula	96758	6758	943 Bass
6787 Laro	96787	6786	6715 Lage
23 Svempa	6684	7-576	67 Ringo
37 Eemeli	6685	7-574	Kuninkaan Poika
164 Lim	6695	7-566	83 Rim
3 Dollar	6707	7-577	940 Hompen
202 Vaccin	20003	7-701	39 Dixon
30 Herman	20005	7-703	34 Lysing
1002 Manitou	20029	7-714	6715 Lage
2 Gusten	20011	7-721	158 Hink
1080 Major	20033	7-724	127 Desir
234 Sprint	20024	7-738	302 Misse
1095 Flise	20045	7-744	302 Misse
85 Loke	20046	7-746	75 Lör
2076 Svix	20048	7-745	39 Dixon
1006 Glunt	20050	7-743	6758 Bula
GRUPP 3: 6738 Mast	86738	6738	786 Maro
6748 Bör	86748	6748	743 Bisko
6753 Bistro	96753	6753	743 Bisko
145 Tessar	6679	7-542	148 Tess
21 Svartenlind	6686	7-553	701 Svarting
44 Fagerman	6688	7-571	1 Holar
41 Duvolen	6689	7-565	64 Griver
157 Lirken	6698	7-554	79 Nill
57 Hinder	6699	7-561	155 Levi
6 Snöstorm	6711	7-595	701 Svarting
178 Terrin	6714	7-598	145 Tessar
71 Dunkel	20000	7-599	1 Holar
40 Pelle	20001	7-596	6748 Bör
2000 Maraton	20006	7-704	710 Agaton
208 Monogram	20026	7-702	9005 Mono
6209 Kveck	20018	7-710	705 Sol
50 Musse	20032	7-722	255 Magnet
2027 Drudden	20035	7-725	6763 Svartus
7114 Gubben	20039	7-740	27 Gunde
1102 Fagott	20044	7-739	4 Totte av Knätten

Avelsfrågor?

Hör av Dig till Svensk Fjällrasavel om Du funderar över tjurval och annat som berör avelsarbetet med Dina djur. Adresser och telefonnummer finner Du på sidan 2!

"LATHVUND" FÖR ENKLARE TJURVAL

Eftersträvad egenskap	Tjurförslag	Fakta att beakta	Eftersträvad egenskap	Tjurförslag	Fakta att beakta
Mer färg	181 Idear SKB 6691 232 Dillner Sv.Fj. 20036 2000 Maraton Sv.Fj. 20006 3 Peter SKB 6871	Ännu inga mj. döttrar Ännu inga mj. döttrar	Mer mjölk	161 Smille SKB 6673 44 Fagerman SKB 6688 157 Lirken SKB 6698 6758 Bula SKB 96758	"Blek" avkomma. Något svag dotterfert.
Mer höjd	40 Pelle Sv.Fj. 20001 41 Duvolen SKB 6689 44 Fagerman SKB6688 181 Idear SKB6691 6748 Bör SKB96748	Grova döttrar, långa spenar.	Bättre juver	6738 Mast SKB 86738 6746 Hompest SKB 96746 41 Duvolen SKB 6689	Nätta kor, ändå bra golvavstånd. Något svaga ben. Högställda döttrar.
			Bättre lynne	6738 Mast SKB86738 943 Bass SKB 86943 161 Smille SKB6673 3 Peter SKB 6871 23 Svempa SKB 6684	"Blek" avkomma, svaga juver. Bra färg på avkomman.

Diplom för hög livstidsavkastning!

Svensk Fjällrasavel vill försöka stimulera och sporra medlemmarna att vara rädda om och sträva mot hållbara kor, varför vi beslutat inrätta en serie diplom för hög livstidsavkastning. Det blir tre olika diplom för tre olika nivåer på avkastning:

Diplom C - Kon ska ha mjölkat sammanlagt 3500 kg smörfett + protein.

Diplom B - Kon ska ha mjölkat sammanlagt 5000 kg smörfett + protein.

Diplom A - Kon ska ha mjölkat sammanlagt 6500 kg smörfett + protein.

Diplom C motsvarar ungefär det diplom som delas ut inom SKB-rasen för en livstidsproduktion av 2000 kg smörfett. Det är alltså en ganska måttlig nivå men ändå erkännansvärd. Nu finns det ju kor som lyckas producera mer än 3500 kg smf + protein och till och med mycket mer än så. Därför inför vi både B- och A-diplomen som säkert inte ofta blir utdelade men som är väldigt motiverade de gånger det blir av. Idag finns kor i livet som uppnått både B- och A-nivån och det känns viktigt att få ge ett speciellt erkännande till de djurägare som lyckats nå ända dit.

För att vara berättigad till de olika diplomerna finns det några punkter som ska vara uppfyllda:

- * Djurägaren ska vara medlem i Svensk Fjällrasavel.
- * Kon ska ha minst 87,5% fjällras i härstamningen.
- * Kon ska naturligtvis ha varit ansluten till kokontrollen.

ANMÄL KON NU!

När ovanstående kriterier är uppfyllda så meddelar djurägaren till Svensk Fjällrasavel när kon gått till slakt och fullständig livstidsproduktion finns. Diplomet utdelas på föreningens stämma eller skickas till djurägaren om denne är förhindrad att närvara vid stämman. OBS! Du som har någon ko som uppfyller ovanstående ombedes att redan nu höra av Dig till föreningens expedition. Diplomen kommer att utdelas på stämman i Jämtland i sommar!

Två tjejer
satt och småretades med
varandra. Den ena var rödhårig, den andra
gråhårig:
- Hur känns det att ha eld i håret?
- Det vet väl du som bara
har askan kvar!

- Hovmästaren, det
är en fluga i min soppa.
- Lägg i en ärla så får ni
se på vattenpolo!

Förmannen
till skorstensmurarna:
- Håll ritningen rakt gubbar
så det inte blir samma elände
som i Pital

INFO FRÅN LIVDJURS-FÖRMEDLAREN

Nu är vi snart framme vid den tiden på året då våra djur ska släppas på bete, så nu bör affärerna med livdjur kunna sätta fart igen efter en seg vinter.

Vid försäljning ska Du tänka på att ha ett gällande BVD-intyg, alltså ett prov taget som inte är äldre än 3 månader. Det är alltid en fördel att ta prov vad beträffar BVD om man säljer djur lite då och då.

Ha en skön vår och försommar med förhoppning om ett väder som gör det möjligt att så och skörda på ett normalt sätt. Hoppas också att så många som möjligt kan åka på stämman i slutet av juli.

Som vanligt är jag svår att få tag på, men ge inte upp, trägen vinner. Ring mig säkrast på vardagar efter kl 21.00, tel/fax 0142-250 42.

hälsar Joachim Gustavsson

Köpes:

Ko eller kviga
(avvand).
0346-221 89
Helen Olsson.

Tjur
till betäckning vår/försommar-99
(mjölkstam).
0271-555 43
Kristina Modig

Kor, dr. kvigor, ungdjur
0340-910 26
Bo Andersson.

Dr. kviga & yngre kviga
(mjölkstam)
013-33 01 93 (kvällstid)
Anders Elebjörk.

Tjur till betäckning
1-1,5 år. Från Grupp 1.
0431-44 13 32
Jan Karlsson.

2 st kvigkalvar & 2 dr kvigor
(höstkalvare)
0227-141 60.

Övrigt:

Hjälp på fäboden!
.....önskas under sommaren till fäbod i Norge. 11 mjölkkor (fjäll/STN).
Tel 00947-62 46 32 22,
Christian Saxlund.

Säljes:

Tjur *feb -98
F 6780 Mise, MF 6768 Deger.
0582-912 29
Elisabeth Löfstedt.

Kvigor
1) *okt -97, F 705 Sol
2) *okt -98, F 178 Terrin
0476-430 88
Marianne Pålsson

Tjur & Kvigor
Tjur *960617, stbnr Sv.Fj. 20019.
Kvigor ca 1 år, även några yngre djur.
0224-303 75
Birgitta Åberg

2 tjurkalvar
1) *981230, F 6742 Harg
2) *990116, F 6780 Mise
0510-132 10
Torborg Widell.

Fjällvigor födda under 1998
OBS! Alla är efter tjuren
2000 Maraton.

1) 125 Svartöga *980106
Produktionsstarkt möderne.

2) 126 Böla *980109
Produktionsstarkt möderne.

3) 127 Fanny *980123
Helsvart.

4) 128 Kringla *980124
Utmärkta juver på mödemelinjen.

5) 129 Knoppa *980126
Modern har mycket bra juver.

6) 130 Svartöga *980127
Produktionsstarkt möderne.

7) 131 Greta *980130
Generationsstam.

8) 132 Sibetta *980220
Exteriör stam.

9) 133 Böla *980226
Produktionsstarkt möderne.

10) 134 Böla *980331
Exteriör stam.

11) 136 Lillemor *980419
Liten.

0320-633 96
Tomas Gunnarsson.

**EN DEL GER UPP
FÖRE ANDRA.
SE TILL ATT BLI
EN AV DE ANDRA.**

Säljes:

Tjurkalv *981120
Far: 6777 Makro. Morfar: 943 Bass.
Leukos- & BVD-fri.
0940-559 52 el. 070-312 29 36.

Tjur *980210
F 6715 Lage, MF 743 Bisko.
0485-430 63
Eva Jernberg.

Kviga *970922
0951-220 00
Alf Tidblad.

2 st tjurar
0248-141 59
Goth Bertil Johansson.

Tjur
4 mån, F 6715 Lage
08-543 504 05
Peter Fors.

Tjurar!
1) *971029 F 791 Karat,
MF 6745 Rimbo.
2) *970926 F 1 Arne,
MF 6718 Joar.
3) *981122 F 6715 Lage,
MF 155 Nilas.
Tel & Fax 0435-770445
Gustav Larsson.

Ko *-95
F 6742 Harg. MF 786 Maro.
samt tjur efter denna ko född 980501.
08-560 531 54
Märta Johansson.

RÖDKULLORI!

Det finns bara ca 400 st kvar!
Bli medlem i
Sveriges Rödkulleförening
så stöder Du bevarandet av
dessa fina djur!

**För medlemskap
kontakta:**
Kristina Torén
Stagneliusvägen 23 6tr
112 59 Stockholm
tel: 08/656 88 09, kväll

Livdjursförmedling:
Louise Lindquist
Ormön 2667
740 71 Öregrund
tel: 0173/370 92

Problemet 6724 Mikro m.fl. tjurars renrasighet

I förra numret av Fjällkon skrev vi om problemet med renrasigheten hos ett antal fjällrastjuror som har kommit till föreningens kännedom under vintern. Vid föregående tidningspressläggning hade Jordbruksverket ännu inte utarbetat något PM till landets länsstyrelser i denna fråga, men nu är detta klart så därför återger vi på denna sida vad som står i detta brev.

MUTRO: ANGÅENDE VISSA FJÄLL- RASTJURARS RENRASIGHET

Föreningen Svensk Fjällrasavel har meddelat Jordbruksverket att det vid en fördjupad kontroll av gamla härstamningar för gamla fjällrastjuror framkommit att tjuren 788 Misse, SKB 86788, haft ett betydligt större inslag av främmande ras än vad som tidigare antagits.

Tjuren 788 Misse används inte idag i seminarbetet, men väl två av hans avkomlingar (6724 Mikro och 6785 Agami). Enligt Svensk Fjällrasavel har användningen av 788 Misses avkomlingar stoppats inom bevarandearbetet.

Avkomma till dessa tjurar kan under perioden 1995-98 ha beviljats stöd för bevarande av utrotningshotade husdjursraser och legat till grund för femårsbeslut. Vissa av dessa avkomlingar berättigar inte till miljöstödet.

Den uppkomna situationen kan även påverka uppfyllandet för stödet om att hålla minst 80% av antalet djurenheter i femårsbeslutet samt att ett stödberättigande hondjur endast får paras med handjur av samma ras.

Svensk Fjällrasavel framhåller att ingen i ansvarig ställning kan hållas ansvarig för den uppkomna situationen samt att djurägare som har använt de ovan nämnda tjurarna för avel har handlat i god tro.

Jordbruksverket avser med detta meddelande att klargöra hur de berörda djurägarnas beslut om miljöstöd skall hanteras samt peka på möjligheten för länsstyrelsen att sätta ned det belopp som berörda djurägare ska betala tillbaka.

HANTERING AV DJUR SOM STÖD HAR BEVILJATS FÖR OCH SOM INTE UPPFYLLER KRAVET PÅ RASRENHET

Enligt 3 kap. 17 § förordningen (1997:1336) om miljöstöd (miljöstödsförordningen) framgår bl.a. att stöd får ges för djur av en ras som finns upptagen som svensk lokal husdjursras på EG:s lista över utrotningshotade lokala husdjursraser.

Miljöstöd för utrotningshotade husdjursraser kan därför inte beviljas till djur som inte uppfyller kravet på rasrenhet.

Enligt 1 kap. 24 § första stycket miljöstödsförordningen ska ett stödbelopp som stödmottagare inte är berättigad till betalas tillbaka. Enligt 25 § samma kapitel får det belopp som ska betalas tillbaka sättas ned om det är fråga om en mindre allvarlig avvikelser från de villkor som gäller för stödet eller om det av någon annan anledning kan anses oskäligt att kräva återbetalning av hela beloppet.

Huvudregeln är således att hela det stödbelopp som betalats ut för djur som visat sig inte vara stödberättigande ska betalas tillbaka. Länsstyrelsen kan dock besluta att återkravsbeloppet ska sättas ned till viss del.

ANGÅENDE BROTT MOT VILLKOR FÖR MILJÖSTÖD

Enligt 3 kap. 17 § miljöstödsförordningen får det antal djurenheter som anges i beslutet om stöd underskrivas med högst 20% ett enskilt år.

En djurägare som har ett åtagande om miljöstöd för utrotningshotade husdjursraser bryter mot ett villkor för stödet om han eller hon ett enskilt år under stödperioden håller mindre än 80% av antalet djurenheter som omfattas av femårsbeslutet.

Enligt 3 kap. 24 § Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 1998:10) om miljöstöd får stödberättigande hondjur och handjur med dominerande inslag stödberättigande ras endast paras med handjur av samma ras som dominerar hos hondjuret ifråga.

Om ett hondjur under stödperioden har parats med ett handjur som ej är av samma ras är det ett brott mot villkoren för stöden.

Vidare gäller för miljöstöd att villkoren för stödet ska vara uppfyllda under hela stödperioden och vid villkorsfel ska stödbeloppet, enligt 1 kap. 22 § miljöstödsförordningen, helt eller delvis sättas ned varvid hänsyn ska tas till felets betydelse i förhållande till syftet med stödet. Detta innebär att länsstyrelserna ska besluta att stödbeloppet ska sättas ned helt eller endast delvis.

HANTERINGEN AV FEMÅRSBESLUT

Djurägare som har djur som visat sig inte vara stödberättigande kan få svårigheter att uppfylla villkoret att hållas minst 80% av antalet djurenheter i femårsbeslutet. Länsstyrelsen kan i dessa fall besluta om att femårsbeslutet ska hävas helt eller delvis med anledning av de uppgifter som framkommit.

Med vänlig hälsning
Jordbruksverket
Miljöstödsenheten

Några exempel (från Svensk Fjällrasavel):

1) Djur vars fader är 6724 Mikro eller vars morfar är 6725 Mister eller 6711 Mirre faller bort som godkända djurenheter. Detta kan påverka 20%-kravet på en femårsperiod.

2) Djur som är seminerade med 6724 Mikro eller 6785 Agami faller bara bort det här året, och djuret kan trots allt finnas kvar i femårsbeslutet.

3) Du har 10 djurenheter. 3 djurenheter faller bort. Du har då bara 70% kvar (80% är ju kravet). Om det av dessa djur är två som har "fel fader" och en som är felseminerad så finns ju den sistnämnda kvar i femårsbeslutet och kan komma med igen nästa år. Detta är kanske man då bara får 7000 kronor i detta exempel.

ÖVERKLAGA?

Du har rätt att överklaga beslut som Du p.g.a. ovanstående kan bli drabbad av och som Du tycker är felaktiga. Skulle alltså "Din" länsstyrelse fatta ett beslut som Du tycker är felaktigt och Du inte vill, orkar eller kan överklaga själv så kontakta Svensk Fjällrasavel så ska vi försöka hjälpa till!

Tobakshandlare Österlund hade äntligen kommit sig för att gifta sig. När den stora dagen kom hängde ett plakat på butiksdörren: "STÅNGT PGA GIFTERMÅL" Då han kom tillbaka efter bröllopsresan hängde där ett annat plakat med texten: "ÖPPNAR IMORGON UNDER NY REGIM!"

FJÄLLKON

B-POST - Föreningsbrev Porto Betalt

Avs: Svensk Fjällrasavel
Larstorp, 590 33 Borensberg

KUNGLIGA BIBLIOTEKET
BOX 5039

102 41 STOCKHOLM

Bilder från familjealbumet.....

Fjällnära tjurkalven Dante hos Tove Undin i Värmland.
Foto: Tove Undin

217 Stella, en fin kviga efter tjuren 50 Gunder hos Sven & Eva i Sunnanhed.
Foto: Robert Nilsson

Inger Magnusson, Edane i Värmland med sin Kulla-Gulla.
Foto: Tove Undin

138 Tuttan hos Märten Dahlberg, har 786 Maro som far och 701 Svarting som morfar. Hon är mor till 2000 Maraton.
Avk: 6,7 år 6357 x 4,5% x 3,6% = 287, 231.
Foto: Lennart Rosén

Visst kan man ha fjälltjurar till annat än avel!
Bild från Funäsdalen på 1950-talet.

Boris Karlsson & Rikke Neuendorff hälsar på hos korna i hagen.
Foto: Petra Raumerk

Fjällnära kon Linda i skogen vid Lillskogshöjden i Värmland.
Foto: Tove Undin

Skicka in Dina bilder
till Fjällkon!

Du får dem tillbaka
när vi använt dem!